

Muinaistieteellinen toimikunta
Rakennushistoriallinen toimisto
27.9.1971

Helsingin 1914 - 17 rakennettu maalinnoitus

Tilanteen kärjistyessä Euroopassa 1900-luvun alusta Venäjä ryhtyi suunnittelemaan pääkaupunkinsa Pietarin puolustusta. Vuonna 1907 esitettiin ajatus Suomenlahden kapeimman kohdan, nimittäin Porkkalan ja Tallinnan välin linnoittamisesta ja vuonna 1913 aloitettiin nk. Pietari Suuren maalinnoituksen työt. Tällöin Viaporin merkitys Pietarin puolustuksessa oli vähäinen, mutta ajan mittaan sen merkitys kasvoi ja vuonna 1913 tehtiin sitä varten linnoittamissuunnitelma. Maaliskuussa 1914 päivätyn suunnitelman mukaan piti Viaporille ja sen lähisaarille rakentaa uusia pattereita. Lisäksi tuli maasivulle n. 7 km Viaporista rakentaa asemia alkaen Lauttasaaresta ja jatkuen Seurasaaren, Meilahden, Pasilan, Käpylän, Koskelan ja Herttoniemen kautta Kulosaareen, Tammisaloon, Vartiosaarelle ja Jollakseen. Työt aloitettiin syksyllä samana vuonna ja tällöin saivat myös Melkki ja Isosaari patterinsa. Sodankäynnistä saadut kokemukset osoittivat kuitenkin melko pian, että maarintama oli liian lähellä Viaporia, joten asemat oli siirrettävä kauemmaksi. Keväällä 1915 aloitettiin sitten mittavat linnoittamistyöt ja niitä jatkettiin aina maaliskuun vallankumoukseen saakka v. 1917. Uuden suunnitelman mukaan rakennettiin asemia Westendistä alkaen Tapiolan, Leppävaaran,

Kaarelan, Haagan, Pakilan, Pukinmäen, Pihlajamäen ja Myllypuron kautta Linnavuorelle Vartiokylässä. Itäsivu jäi kuitenkin suojaamattomaksi, minkä vuoksi asemat myöhemmin siirrettiin koilliseen, niin että ne Pukinmäeltä kulkivat Malmin, Kontulan ja Vesterkullan kautta Mustavuorelle Vuosaaren pohjoispuolelle. Tällä Westendistä Vuosaaren ulottuvalla linjalla suoritettiin linnoitustöitä vuoteen 1917 saakka koti- ja ulkomaisella työvoimalla.

Tunnusomaista näille asemille on, että vuoden 1914 asemat on rakennettu maavalleista suojasivun ollessa kivistä, kun taas uudemmat asemat ovat joko maahan kaivettuja tai kallioon louhittuja betonihautoja. Asemia on yhdistetty toisiinsa ja takana oleviin ammusvarastoihin useilla mukulakivetyillä teillä.

Lännessä ja pohjoisessa työt vietiin pisimmälle ja vielä nykyäänkin voi metsistä löytää hyväkuntoisia asemia ja tykkiteitä. Idässä asemat jäivät sitä vastoin keskeneräisiksi ennen muuta suunnitelmanmuutoksien takia.

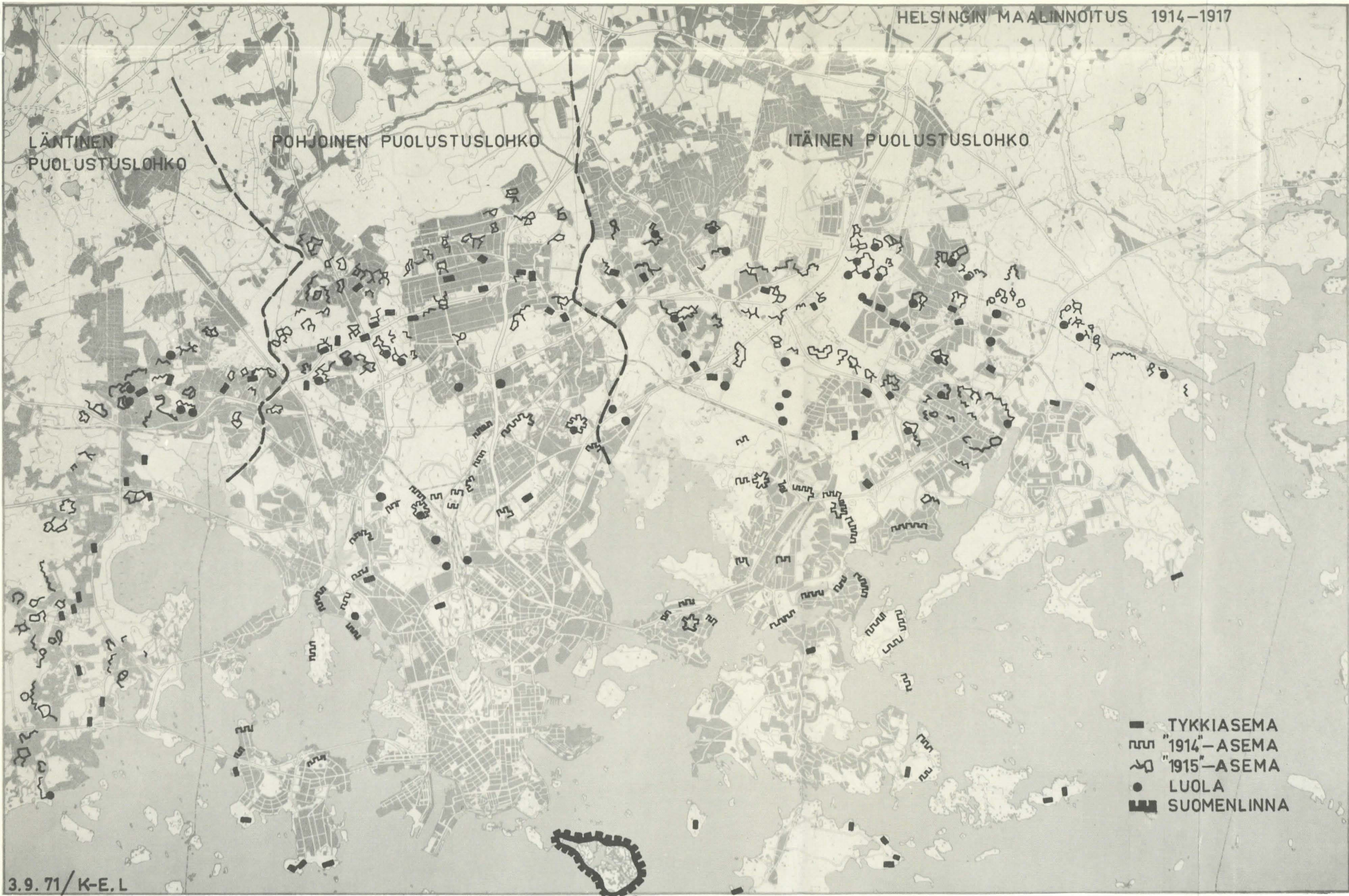
Lukuunottamatta Leppävaaran ja Ilmalan mäen seuduille vuosina 1914-17 rakennettuja varustuksia, joissa käytiin taisteluja kansalaissodan aikana v. 1918, linnoitus ei koskaan tullut käyttöön, vaan sen maarintama sai sodan jälkeen rappeutua. Myöhemmin on lukuisia kallioon louhittuja ammusvarastoja käytetty kuitenkin varastoina ja väestösuojina.

Nyt kokeiluluontoisina aloitettavien raivaustöiden tarkoituksena on turvata muinaismuistolain suojaaman maalinnoituksen säilyminen mahdollisimman laajoina jaksoina, jotka historiallisina nähtävyyksinä tulevat liittymään ulkoilu- ja virkistyskäyttöön tarkoitettuihin alueisiin.

LÄNTINEN
PUOLUSTUSLOHKO

POHJOINEN PUOLUSTUSLOHKO

ITÄINEN PUOLUSTUSLOHKO

- TYKKIASEMA
- ~~~~ "1914"-ASEMA
- ⊞ "1915"-ASEMA
- LUOLA
- SUOMENLINNA

3.9.71/K-E.L

Karttaesitys: Kaupunkimittausosasto 1969
Karttämätälling: Stadsmättningsavdelningen 1969

0 1 2 3 4 Km
1:75000

Hankintatörmistö 1969

Helsingin maalinnoitus ja sen suojeluongelmia

Tarkoitukseni on tässä esityksessä tarkastella toisaalta Helsingin ensimmäisen maailmansodan aikaisen linnoituksen syntyä ja rakennetta sekä toisaalta sen suojeluun liittyviä kysymyksiä. Koska linnoitus on sekä aiheena että alueena varsin laaja, ei siihen liittyviä kysymyksiä ole tämän esitelmän puitteissa mahdollisuutta käsitellä kovin yksityiskohtaisesti.

Helsingin maailmandosan aikaista linnoitusta on tutkittu useaan otteeseen ja siitä on kirjoitettu mm. monia lehtiartikkeleita. Merkittävimmän työn itse maastossa ovat tehneet tutkija Tapani Ahvenisto, joka suoritti alustavan maarintaman inventoinnin kesällä 1966 sekä fil.lis. Kaj-Erik Löfgren, joka vuosina 1972 ja 1973 erittäin yksityiskohtaisesti tutki sekä meri- että maavarustukset ja luokitteli ne suojelua silmälläpitäen. Hän on kirjoittanut linnoituksesta myös useita artikkeleja. Arkistoaineistoa on Suomen arkistoista löydetty vähän, itse asiassa vain muutamia karttoja. Neuvostoliiton arkistoja ei tietääkseni ole tämän asian osalta vielä edes yritetty tutkia.

A Helsingin linnoituksen synty

Helsingin suojana on sen hamasta alusta saakka ollut puolustuslaitteita. Niiden rakentamisen sarjan aloittaa Kustaanmiekan linnoittaminen ja Vallisaareen v. 1554 rakennettu kartelli (Erik Spore). Linnoitusta kunnostettiin ja laajennettiin 1650-luvulla niin, että ne ulottuivat paitsi Kustaanmiekan molemmiin puolin ja osittain Susisaarellekin (Johan von Rodenburg). 1700-luvun puolivälistä ryhdyttiin toteuttamaan Augustin Ehrensvärdin johdolla suurta linnoitushanketta, joka johti Sveaborgin l. Viaporin syntymiseen.

Venäläisellä kaudella 1800-luvulla linnoitusta laajennettiin Itämaisen sodan eli ns. Oolannin sodan aikana 1853-56 rakentamalla pattereita ympäröiviin saariin siten, että meren puoli oli vahvistettu Lauttasaaresta Jollakseen. Varustuksia täyden-

nettiin vielä 1890-luvulla.

(Itäm.sota: Nuottasaari - Teerisaari - Lehmäsaari- Vallisaari -
Harakka - Santahamina - Santahaminan Isosaari - Kuninkaan-
saari - Lauttasaari)

1.

LINNOITUKSEN HISTORIA

Ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä ruvettiin Venäjän yleisesikunnassa kiireisesti suunnittelemaan Venäjän silloisen pääkaupungin Pietarin puolustusta. Venäjän-Japanin sodassa oli Tschushiman meritaistelussa v. 1905 Venäjän laivasto tuhottu miltei kokonaan, eikä Venäjä pystynyt rakentamaan laivastoaan nopeasti naapurivaltioiden tasolle. Ajatus Suomenlahden kaapeimman kohdan linnoittamisesta esitettiin ensimmäisen kerran vuonna 1907. Tarkoituksena oli luoda puolustuslinja Tallinnan ja Porkkalan kohdalle. Pitkien komiteatöiden jälkeen päätettiin Pietari suojata rakentamalla linnoituksia Suomenlahden rannikolle. Työhön ryhdyttiin v. 1912. Lahti oli v. 1917 yleismaailmallisen mittapuunkin mukaan mitä vahvimmin varustettu (kuva 1).

Suunnitelmia laadittaessa pidettiin Saksan maihinnousua itäisellä Suomenlahdella hyvin mahdollisena. Tästä johtuen puolustuksen pääpaino keskitettiin mahdollisimman lähelle Pietaria. Tällöin Viaporin merkitys jäi vähäiseksi sen toimiessa Itämerenlaivaston torpeedoveneiden tukikohtana. Viaporin kunnostaminen tätä tehtävää varten alkoi varsinaisesti v. 1908.

Vuonna 1910 esitettiin ensimmäinen Helsingin linnoittamissuunnitelma (1), mutta työtä aloitettaessa tätä ei noudatettu. Maaliskuussa 1914 jatkettiin rakentamista kuitenkin aivan uuden suunnitelman mukaan (taulukko 1 ja kuva 2).

---

(1) Öljymäki, P: Venäläisten suorittamat kenttävarustustyöt Suomessa maailmansodan aikana, Sotakorkeakoulu dipl.no 289

Taulukko 1 Vuoden 1914 linnoittamissuunnitelmat (2,3)

1. Kenttälinnoituslaitteet

Lauttasaari, Seurasaari, Meilahti, Pasila, Käpylä, Koskela, Herttoniemi, Marjaniemi, Kulosaari, Tammissalo, Vartiosaari, Paloluoto ja Jollas

2. Patterit maarintamalla:

Stadionin seutu	4/229-M
Pasilan aseman itäpuoli	4/229-M
Kumpula	6/152K/77R
Yliskylä	/229-M

sekä muita tykkejä kenttälinnoituslaitteiden yhteyteen.

3. Pattereita meririntamalla

Melkki ^(xx)	4/152-C
Harakka	4/152K/77R
Länsi Mustasaari	4/152K/77R
Vallisaari	4/152-C ^(x) 6/152K/77R
Kuninkaansaari	4/152K/77R 4/280-M
Santahamina	2 kp1 4/152K/77R
Santahaminen Isosaari ^(x)	4/152-C 3/132K/77R
Kuivasaari ^(xx)	4/152-C
Isosaari ^(xx)	4/152-C 4/254
Itä Villinki ^(xx)	6/152K/77R

Loppukesällä 1914 alkanut sota osoitti Saksan keskittävän voimiaan länteen, eikä sen aikomuksena ollut hyökätä itään. Tässä vaiheessa Venäjä ehti sulkea Suomenlahden miinoilla. Niiden suojaamana ja rannikkolinnoitusten avulla katsottiin Itämeren laivaston pystyvän puolustamaan Suomenlahtea.

Sodan venyessä ja odoteltaessa Saksan hyökkäystä suunniteltiin Pietarin puolustus uudelleen. Katsottiin, että mahdollinen Pietarin valtausyritys tapahtuisi joko Vison rannikkoa pitkin tai Suomen kautta tapahtuvan maihinnousun avulla. Uudessa puolustussuunnitelmassa Viaporin tehtävä muuttui oleellisesti.

2) Linnoituskartta, 1.3.1914, Museovirasto rak.hist.os., no 24

3) Linnoituskartta, syksy 1914, Pohjanheimon karttakokoelma

Dva Koska Venäjällä ei ollut riittävästi voimia koko laajan alueen puolustamiseksi, olisi Suomessa olevan armeijan mairinnousun tapahduttua viivyttären vetäydyttävä Päijänteen ja Kymijoen itäpuolelle. Päijänteen itäpuolelle olisi samanaikaisesti saatava keskitetyksi kahden tai kolmen armeijakunnan vahvuinen armeija itäänpäin etenevän vihollisen sivustaan etelään ja lounaaseen tehtävää hyökkäystä varten. Tämän suunnitelman toteuttamiseksi oli tärkeätä, että Helsingin seutu pysyisi puolustajan hallussa, jolloin Saksan ylivoimaisen laivaston ja etenevän mairinnousarmeijan yhteistyö katkaistaisiin. Suunnitelman edellytti, että Viaporia vahvistettaisiin sekä maan että meren puolelta.

Aikaisemman suunnitelman mukaises kenttälinnoitetutu varustukset eivät sopineet tähän tarkoitukseen rakenteensa, eivätkä sijaintinsa puolesta. Kestolinnoituslaitteita suunniteltiin nopeasti ja v. 1915 alusta Helsingistä ympäristöineen tuli valtava linnoitustyöleiri. Taulukossa 2 on esitetty rakentamistilanne elokuussa 1915.

Taulukko 2 Vuonna 1915 aloitetut varustukset (4,5)

1. Kestolinnoituslaitteet:

Westend, Tapiola, Otaniemi, Elfvik, Leppävaara, Mäkkylä, Konala, Haaga, Kaarela, Maununneva, Paloheinä, Pakila, Tuomarinkylä, Oulunkylä, Malmi, Pihlajamäki, Myllypuro, Vartiokylä ja Marjaniemi (tukikohdat V-VIII, X-XXIV, XXVII-XXXVII kuvissa 2 ja 3).

2. Patterit maarintamalla

a) ulompi linja (suluissa taulukon 4 mukainen numero)

1	(107) Perkkas	4/229
2	)106) Perkkas	6/k52K077R
3	(104) Mäkkylä	4/280-M
4	(103) Leppävaara	4/152
5	(94) Lassila	4/152
6	(93) Pohjois-Haaga	5/152
7	(90) Maununneva	4/122-M
8	(89) -"-	4/152
9	(85) Itä Pakila	4/152
10	(82) Patola	4/229-M
11	(81) Patola	4/229

12 (78)	Pukinmäki	4/229-M
13 (77)	Pukinmäki	6/152K/77
14 (75)	Pihlajamäki	4/152-M
15 (74)	Latokartano	4/152K/77
16 (-)	Myllypuro	4/152K/77r
17 (-)	Kontula	3/48-M
18 (-)	Puotila	6/152-M
19 (-)	Puotinharju	6/152K/77R
20 (112)	Etelä Tapiola	4/229-M
A (105)	Perkkas	4/107K/77
	(101) Reimarla	4/107K/77
B (86)	Länsi Pakila	4/152K/77
T (114)	Etelä Tapiola	4/107K/77
D (73)	Latokartano	4/107K/77
E (65)	Myllypuro	4/280-M
	(110) Visamäki	4/152K/77R
	(115) Miessaari	6/152
	(116) Lauttasaari	4/229

b) Sisempi linja

Meilahti	4/152	4/229-M
Ruskeasuo	4/48	6/152
Kumpula	4/229-M	
Koskela	4/152	
Länsi Herttoniemi	3/48	4/152
Roihuvuori	4/152	4/152-M

3. Pattereita meririntamalla

a) etumainen linja

Rypäkari	4/254		
Katajaluoto	4/254		
Harmaja	4/152		
Kuivasaari	4/254		
Isosaari	4/280	4/254	4/152
Santahaminan Itäniemi	4/152	4/75	
Itä Villinki	4/280	4/57	

b) sisempi linja

Lauttasaari	4/57		
Melkki	4/75-I		
Pihlajasaari	4/75	4/57	

Länsi Mustasaari	3/280	3/57
Kustaanmiekka	4/280-K	4/280-M 4/75
Vallisaari	4/280	
Vasikkasaari	4/75	

Tässä suunnitelmassa itäinen sivusta jäi avoimeksi ja v. 1915 loppupuolella varustukset suunniteltiin tältä osin uudestaan (taulukko 3). Samalla uusittiin linnoituksen organisaatio ja sen mukaan tukikohdat ja patterit numeroitiin idästä alkaen ja koko linnoituksen alue jaettiin neljään osaan: maarintama itäiseen, pohjoiseen ja läntiseen puolustuslohkoon, sekä meririntamaan (kuvat 2,3 ja 4). Maailmansodan lopussa linnoituksen patterit olivat aseistettuina taulukon 4 mukaisesti.

Taulukko 3 Vuonna 1916 aloitetut varustukset

1. Kestolinnoituslaitteet:

Hakuninmaa, Kivikko, Kontula, Vesala, Länsimäki, Mustakallio ja Vuosaari (tukikohdat I-IV, IX ja XXV, kuvissa 2 ja 3)

2. Patterit maarintamalla

Taulukon 4 patterit no 61,62,63,64,67,68,69,70,71, 72,76,83,84,87,88,91,92,95,102,108,109,111,113.

3. Patterit meririntamalla

Miessaari	4/152
Isosaari	4/254 (x)
Itä Villinki	4/254 (x)
Vuosaaren Skatanniemi	4/152

(x) entisen 4/280-patterin tykit vaihdettu uusiin

Taulukko 4 Helsingin maa- ja merilinnoituksen patterit v. 1917 (6,7)

1. Maarintamalla

a) itäinen puolustuslohko

-
- 4) Öljymäki, liite 10
5) SLRTR kartta

61,62,63,64, 65,66,67,68,69,70,71, 72,73,74,75,76,
77,78

sekä yksi patteri Ala Malmilla (x)

b) pohjoinen puolustuslohko

81,82,83,84,85,86,87,88,89,90,01,92,93,94,95

sekä yksi patteri Länsi Pakilassa (x)

kaksi patteria Maununnevassa (x)

c) läntinen puolustuslohko

101,102, 103,104,105,106,107,108,109,110,111,

112,113,114,115,116

sekä yksi patteri Leppävaarassa (x)

kaksi patteria Visamäessä (x)

yksi patteri Etelä Tapulolassa (x)

2. Meririntaman ulompi linja

Miessaari, Rypäkari, Katajaluoto, Harmaja, Kuiva-
saari, Isosaari, Santahaminan Itäniemi, Itä-Villinki,
Vuosaaren Skatanniemi.

(x) aseistuksesta ei ole tietoja

Tätä suurisuuntaista linnoitusta ei koskaan käytetty suunniteltuun tarkoitukseensa. Venäjän vallankumouksen johdosta venäläiset eivät olleet puolustamassa linnoitustaan saksalaisten saapuessa Helsinkiin. Helsingin maarintamalla oli punakaartilaisosastoja, jotka ilmeisesti eivät olleet perillä asemien tarjoamista eduista, joten asemat valloitettiin hyvin nopeasti. Meririntamalla tykit tehtiin taistelukyvyttömiksi poistamalla tykkien lukkolaitteet.

Vuoden 1918 jälkeen maarintaman laitteet jäivät sotasaalis-
konttorin haltuun ja materiaali valikoitiin ja myytiin. Maas-
tossa olevat varustukset saivat rauhassa rappeutua, paitsi
eräät kallioon louhitut luolat, jotka kunnostettiin. Vuosina
1939-45 niissä toimi amussorvaamoja ja muita sotilaallisesti

5) Rauanheimo

7) Sota-arkisto

tärkeitä teollisuuslaitoksia. Luolia käytetään edelleen varastotiloina ja väestösuojina.

Meririntaman uloimman linjan patterit ovat edelleen rannikotykistön käytössä.

2. LINNOITUSLAITTEIDEN RAKENNE

2.1 Maarintama

B
Keväällä 1913 linnoituskomitea esitti kiinteiden linnoitusten rakentamisesta mietinnön, jossa esitettiin, että linnoitukset tulisi rakentaa ns. hajautetun järjestelmän mukaisesti. Tätä järjestelmää noudatettiin mm. 1915-17 rakennettaessa Helsingin maarintamaa. Ns. hajautettu järjestelmä perustuu linnoitusosien rakentamiseen toisista erilleen, jolloin vihollisen tykistö tuli hajaantuu ja jää kokonaisteholtaan pienemmäksi. Linnoitusten muodostaman vyön takana tykit siirtyivät paikasta toiseen, siten, että ne parhaiten avustivat jalkaväen taistelua. Etulinjaan rakennetaan vain sirpaleenkestäviä suojia. Pommituksen kestävät suojat ja varastot sijoitetaan taemmaksi. Yhteys etulinjaan turvataan avoimilla yhdyshautoilla.

Varustukset rakennettiin yleensä jollekin maastoa hallitsevalle kukkulalle, jonka edustalta metsä kaadettiin. Varsinaiset puolustusasemat olivat joko avoimia tai katettuja tuliaseimia, miehistösuojia, taistelu- ja yhdyshautoja. Asemien edustalle oli leveitä ja jopa useita peräkkäisiä piikkilankaesteitä.

a) haudat rakennettiin pääasiassa kolmella eri tavalla rakennusajankohdasta riippuen. Vuonna 1914 rakennetut kenttälinnoitetut varustukset ovat kivivalleja, joiden rintamapuoli on vahvistettu hiekkakerroksella. Myös maahan kaivettuja hautoja esiintyy sisällä, missä maaperä on antanut tähän mahdollisuuden.

Vuonna 1915 haudat louhittiin kallioon tai kaivettiin maahan. Taisteluhaudat vahvistettiin pääasiallisesti harkkokivimuurauksella siten, että banketissa ja rintasuojuksissa oli vahvistus,

mutta haudan takasivussa ei tätä useimmiten ollut. Paikoitellen on työssä myös käytetty betonia. Yhdyshaudat ovat useimmiten louhittu kallioon tai kaivattu maahan. Maahaudoissa on paikoitellen tukemiseen käytetty hirsiiä.

Vuonna 1916 haudat edelleen louhittiin kallioon tai kaivettiin maahan, mutta vahvistamiseen käytettiin betonia. Taisteluhaudat ovat joko suoria tai murtoviivaisia. Viimeksimainittu rakennustapa esiintyy ainoastaan Myllypurossa (kohteet VII:2 ja 3) ja Kontulassa (kohde VI:5). Rajakylässä (kohde IV:3) taisteluhauta on rakennettu suojahuoneen katolle siten, että banketti on osa suojahuoneen kattoa. Yhdyshaudat ovat useimmiten ilman vahvistusta. Pihlajamäessä yhdyshaudan suunnittelussa on otettu huomioon maaston nousu rakentamalla hautaan porrasmaisesti nouseva betonituki. Paikoitellen yhdyshautoihin on rakennettu jyrkkiin kohtiin portaita. Lisäksi hautoihin pääsyä helpottamaan on tehty sopivin välein portaita.

b) Suojahuoneet on useimmiten louhittu kallioon ja vahvistettu betonilla. Pienimmät suojahuoneet ovat joko avoimia tai katettuja. Katto on yleensä hirrestä, ja kerroksen päälle on valettu betonia. Hirsien lahotessa katto on usein sortunut.

Suurissa ja monihuoneisissa suojahuoneissa katto on tehty valamalla betonia rautapalkkikerrosten päälle. Rauta on suurimmaksi osaksi poistettu myöhemmin, jolloin katto on kärsinyt, mutta yleensä vahvan betonin ansiosta (paksuus jopa 1,5 m) pysynyt ehjänä.

c) Suuret ammusvarastot ja suojat on louhittu kallioon siten, että niiden kalliokaton vahvuus on 5-10 m. Muodoltaan luolat ovat suoria, ristin- tai hevosenkengänmuotoisia ja niissä on yksi tai kaksi yloskäyntiä. Etulinjan lähetyvillä olevat luolat on yhdistetty taisteluasemiin yhdyshaudoilla. Taempaan ovat luolat kivetyillä yhdysteillä. Linnoitusalueen suurin luola on pinta-alaltaan n. 1400 m² (kohde G 10).

d) Tuliasemat voidaan jakaa avoimiin ja katettuihin, mutta tämän ryhmittelyn tehoa vaikeuttaa tällä hetkellä se, että useimmat katetut asemat ovat jo sortuneet. Varmuudella voidaan tällä tavoin ryhmittää vain muutamia avoimet asemat ja

kahdeksan ehyttä katettua asemaa. Rakenteensa perusteella asemat voidaan sen sijaan jakaa kuuteen päämalliin. Mallien esittelyn yhteydessä annetut mitat ovat keskiarvoja, sillä asemat ovat olleet hieman erikokoisia.

Malli A: sekä avoimia että katettuja, konekivääriasemia. Syvyytensä puolesta voidaan erottaa kahta alamallia: 0,8 m tai 0,6 m syvyisiä. Jälkimmäisissä ei ole aseelle aukkoa.

Malli B: sekä avoimia että katettuja. Näitä asemia on niin erikokoisia, että niitä ei voi jakaa eri luokkiin. Muotokin voi olla melko lähellä mallia A, syvyydeltään mitat mallissa B ovat kufen mallissa A.

Malli C: sekä avoimia että katettuja.

Malli D: pelkästään katettuja kivääriasemia. Linnoitusalueella on kolme asemaa, kaikki ehyitä. Asemat on tarkoitettu kahdelle tai kolmelle ampujalle.

Malli E: pelkästään katettuja, kivääriasemia. Linnoitusalueelta on neljä asemaa, kaikki sortuneita. Asemat on tarkoitettu neljälle tai kahdeksalle ampujalle.

Malli F: pelkästään avoimia, kivääriasemia. Linnoitusalueelta on kaksi asemaa, molemmat hyvässä kunnossa. Asemat on tarkoitettu kahdeksalle tai yhdeksälle ampujalle.

e) Tykkiasemat ovat ilman selkäsuojaa ja rintasuojauksena on useimmiten hirsillä vahvistettu maavalli. Vain muutamassa asemassa on betonia rintasuojauksessa ja mahdollisuuksien mukaan käytettiin rakennettaessa kalliota hyväksi.

Suurin osa asemista oli tarkoitettu kolmelle tai neljälle tykille, mutta kahden ja kuuden tykin asemaakin on. Patterien suojatilat ovat lähes yksinomaan betonilla vahvistetut ja ne sijaitsevat joko patterin rintasuojassa tai vähän matkan päässä patterista.

f) Yhdystiet tehtiin huolellisesti. Tienpinta peitettiin mukulakiveyksellä, jotta tiet olisivat käyttökunnossa myös kelirikon

aikana. Teiden hyvää laatua osoittaa myös se, että ne vielä lähes 60 vuotta rakentamisen jälkeen ovat hyväkuntoisia.

2.2

Meririntama

Meririntamalla laitteet on louhittu kallioon, kaivettu maahan tai rakennettu suoraan kalliolle. Rakennusaineena on käytetty yksinomaan betonia tai teräsbetonia.

a) Patterit rakennettiin siten, että tykit olivat 20 - 30 m välein avoasemissa valetuilla perustoilla. Tykkien suorasta suuntaustavasta johtuen patterit sijoitettiin korkealle kohdalle, joten ne näkyivät myös mereltä käsin. Silloisen ajattelutavan mukaisesti katsottiin taistelu hävityksi, jos vihollinen pääsi selustaan, joten selkäsuoja pidettiin tarpeettomana. Tyypillistä näille pattereille on niiden yksilöllisyys ja säännöllisyys maastosta riippumatta. Koko linnoitusalueen meririntamalla ovat kaikki patterit erinäköisiä, vaikka periaatteessa olisi voitu käyttää kahta tai kolmea päämallia. Ainoastaan Miessaareissa ja Pysäkarissa maaston korkeuserot on otettu huomioon. Pihlajasaareen rakennettiin hajaryhmitetty patteri ajan tavoista poiketen. Hajaryhmittelyt patterit yleistyivät vasta maailmansodan jälkeen.

b) Ammus- ja panoskellarit rakennettiin rintasuojan yhteyteen. Betonikaton paksuus saattoi nousta peräti 3m:iin ja vahvistukseen käytetty joko rautapalkkia tai kaariraudoitusta. Kattojen vedenpitävyyttä ei otettu huomioon, joten yleensä katot vuotivat. Kellarit ovat joko patterin tason alapuolella tai tykkien välissä. Kellareista amukset ja panokset nostettiin tykeille käsikäyttöisillä hisseillä.

c) Mittaus- ja tulenjohtoasemat ovat matalia joko yksi- tai kaksikerroksisia torneja. Joissakin saarissa on paksusta raudasta tehtyjä lieriömäisiä periskooppitorneja.

d) Valonheitinasetat ovat kolmeosaisia: voima-asema, valonheittimen suoja-asema ja sen valaisuasema.

Voima- ja suoja-asetat olivat yleensä saman katon alla. Suoja-
 asemastaan valonheitin siirrettiin valaisemaan joko
 - rataakiskoja pitkin

- sähkökäyttöisellä hissillä (kuten kuva 42)
- edellisten yhdistelmällä.

e) Saariin rakennettiin tarpeelliset laivalaiturit. Laitureilta johti joko mukulakivetty tie tai kapearaiteinen rautatie.

Linnoituslaitteiden yhteyteen suunniteltiin useimmiten myös erityinen paikka ikonille. Se oli joko kivipilari, jossa saattoi olla risti tai betoniin upotettu syvennys.

3. SUOJELUKOHTTEET

Tiedot tähän luetteloon on koottu koko linnoitusalueetta kattavista tutkimuksista: K-E.Löfgren: Helsingin merilinnoitukset (1972) ja Helsingin maalinnoitukset (1973).

3 eli säilytettävä:

kohde on hyvä esimerkki tyypistään, mutta usein vaurioitunut tai keskeneräinen; entistettävissä.

4 eli ehdottomasti säilytettävä:

kohde on ainoa laatuaan; huonokuntoinen, mutta entistettävissä tai kohde on hyvä esimerkki tyypistään, mutta osin vaurioitunut, entistettävissä.

5 eli ehdottomasti säilytettävä:

kohde on ainoa laatuaan ja hyväkuntoinen tai hyvä esimerkki tyypistään ja hyväkuntoinen.

Kohde, jonka suojeluarvo on pienempi kuin 3 on otettu mukaan vain, mikäli se liittyy johonkin suurempaan kokonaisuuteen, joka k.o. kohteen puuttuessa olisi epätäydellinen. Eri kohteiden kohdalla esitetään seuraavat tiedot:

- sijainti perustuu Helsingin kaupungin osoitekarttaan (os 10), jonka perustuuru on jaettu neljään osaan a,b,c ja d karttalehden yläosassa olevan ohjeen mukaan. Sulkuihin on lisätty Espoon osalta kaupunginosan, Helsingin osalta kaupunginosa-alueen ja Vantaan osalta kauppalanosan nimi.
- rakennusmateriaali
- linnoituslaitteet, kuten haudat, suojat, asemat ja varastot. Niistä on käytetty seuraavia lyhenteitä:
  - SR = suojahuone yleensä
  - SR 1 = yksiosainen suojahuone
  - SR 2 = kaksiosainen suojahuone
  - jne.
  - SRN = moniosainen suojahuone
  - A = mallin A tuliasema
  - B = mallin B tuliasema
  - jne.
 lyhenteen eteen merkitty numero tarkoittaa lukumäärää.
- mahdolliset erityispiirteet
- suojeluarvo ja kunto.

3.1 Maarintama

3.1.1. Vuonna 1914 rakennetut varustukset

G5 R1a (Ruskeasuo)

1914:23

Maalla suojattu kivivalli, jonka itäisessä päässä on maahan kaivettu hauta.

SUOJELUARVO: 3/5, ulkoiluteiden tuntumassa. Länsipuoli täytetty risuilla.

G5 R1d (Pasila)

1914:25

Maalla suojattu kivivalli yhdyntien itäpuolella.
Kohteen 1914:26 pohjoispuolella.
SUOJELUARVO: 4/5, kasvillisuuden peittäjä.

G5 R1d (Pasila)

1914:26

Maalla suojattu kivivalli yhdyntien pohjoispuolella.
Edellisen eteläpuolella.
SUOJELUARVO: 4/5, kuten edellinen.

G5 T3d (Metsälä)

1914:43

Maalla suojattu kivivalli. Asemaan liittynyt tuli-
asema (kohde 1914:42) on jäänyt Asesepäntien alle.
SUOJELUARVO: 3/5, kasvillisuuden peittäjä. Osia
sortunut.

J5 R1d ja R2c (Länsi-Herttoniemi)

1914:62

Kuva 45. Kohde 1914:62.

Pelkkiä maavalleja ja maalla suojattuja kivivalleja.
Rintasuojassa useita lokeroita, ilmeisesti tuliasemia.
Vallit kiertävät kukkulaa ja niiden sisällä on ollut
kaksi suojahuonetta sekä kuusi lyhyttä rintavarus-
tusta.

SUOJELUARVO: 4/5. Edustava näyte 1914 rakennetuista
linnoituslaitteista. Hyppyrinmäen kohdal-
la vallit on tasattu. Vallien päällä
on kuntopolku.

J5, S1d ja T1b (Vartiokylän teollisuusalue)

1914:66

Maalla peitetty kivivalli. Liittyy kohteisiin
1914:64-68. Kohteen 1914:67 länsipuolella.
SUOJELUARVO: 3/5, alueen muut asemat turmeltu.

J5, S1d ja T1b (Vartiokylän teollisuusalue)

1914:67

Maalla peitetty kivivalli. Liittyy kohteisiin
1914:64-48. Edellisen itäpuolella.
SUOJELUARVO: 3/5, kuten edellinen.

3.1.2. Vuosina 1915-17 rakennetut varustukset

3.1.2.1 Itäinen puolustuslohko

Kuva 46. Tukokohta I

L6, R1, Ra ja R3 (Vuosaari ja Länsisalmi)

I:9-20

Kohteet I:9-20 on käsiteltävä kokonaisuutena siihen
kuuluvine tykkiasemineen (no 61) ja yhdysteineen.
Eteläosassa on linnoitusalueen ainoa säilynyt kuu-
den tykin patteri, josta johtaa mukulakivetty yhdys-
tie pohjoisempaan oleviin taisteluasemiin. Taistelu-
asemat ovat keskeneräisiä. Alueen yhdystieverkosto
on lähes alkuperäisessä kunnossa.

L6 R2c (Vuosaari)

I:9

Etelä- ja keskiosassa pelkästään maahan kaivettuja
hautoja. Pohjoisessa kallioon louhittuja hautoja
ja kuoppia. Hyvin säilynyt, betoninen, avoin SR2.
SUOJELUARVO: 2/5 kuuluu kokonaisuuteen.

L6 R2d (Länsisalmi)

I:10

Kallioon louhittuja hautoja kuoppineen.
SUOJELUARVO: 1/5, kuten I:9.

L6 R2d (Länsisalmi)

I:11

Suurin osa kallioon louhittuja hautoja kuoppineen.
Lounaassa maahan kaivettuja hautoja.
SUOJELUARVO: 1/5, kuten I:9.

L6 R2d (Länsisalmi)

I:12

Etelä- ja keskiosassa kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Pohjoisosassa n. 25 m pituudelta itään suuntautuvia taisteluhautoja pienellä B-mallin asemalla.
SUOJELUARVO: 2/5, kuten I:9.

L6 R2b (Länsisalmi)

I:13

Länsi- ja keskiosassa kallioon louhittuja hautoja. Itäosassa maatuneita maahan kaivettuja hautoja. Länsiosassa 28 m pituinen ja 5,5 m levyinen kallioon louhittu varastotunneli.
SUOJELUARVO: 2/5, kuten I:9.

L6 R2b (Länsisalmi)

I:14

Kallioon louhittu kuoppa (8 x 15 m²).
SUOJELUARVO: 1/5, kuten I:9.

L6 R2b ja R3a (Länsisalmi)

I:15

Kallioon louhittuja hautoja, puolet tuettu betonilla ja toinen puoli pelkkää kalliota n. 110 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvia taisteluhautoja. Suojahuoneita ja asemia ei ole, mutta 13 kuoppaa on louhittu. Kahdet portaat johdavat hautoihin.
SUOJELUARVO: 3/5, betonihaudat ehyet, kuten I:9.

L6 R3a (Länsisalmi)

I:16

Vanhoissa piirustuksissa tähän kohtaan on merkitty varustus.
SUOJELUARVO: 0/5, ei löydy maastosta, ilmeisesti jäänyt rakentamatta.

L6 R3a ja c (Länsisalmi)

I:17

Länsiosassa maahan kaivettuja hautoja. Itäosassa betonilla vahvistettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 50 m pituudelta itään suuntautuvia taisteluhautoja. Suojahuoneita ja asemia ei ole, mutta neljä kuoppaa on louhittu.
SUOJELUARVO: 2/5, maahauta hyvässä kunnossa, tosin kasviston peittävä. Kuten I:9.

L6 R3 a-d (Länsisalmi)

I:18

Lounaisosassa jonkin verran maahan kaivettuja hautoja. Muualla kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa osittain betonilla tuettuja hautoja. N. 160 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 9 Srl, 3SR2, asemia ei ole, 12 rakentamatonta kuoppaa.
SUOJELUARVO: 3/5, kuten I:9.

L6 R3b (Länsisalmi)

I:19

Pohjoisosassa betonilla vahvistettuja kallioon louhittuja hautoja. Etelässä maahan kaivettuja hautoja. N. 140 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvia taisteluhautoja. 6 SR 1 (yksi ehyt), 1 SR 2, asemia ei ole, yhdeksän rakentamatonta kuoppaa.
SUOJELUARVO: 3/5. Kuten I:9

L6 R2b ja R3a (Länsisalmi)

I:20

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Eteläosassa keskeneräinen hevosenkengänmuotoiseksi tarkoitettu luola. Läntinen louhos 20 m ja itäinen 10 m pitkä.
SUOJELUARVO: 2/5. Kuten I:9.

Kuva 47. Tukikohta II

K6 T3 ja T4; L6 P3 ja P4 (Mellunmäki ja Länsimäki)

II:1-10

Kohteet II:1-3, 5-10 on käsiteltävä kokonaisuutena siihen kuuluvine yhdysteineen ja luolineen. Alue on ainoa lähes valmistunut tukikohta, josta tällä hetkellä voi saada yleiskuvan linnoituslaitteiden sijoituksesta maastoon. Alueen varustukset ovat eteläosassa erittäin hyvässä kunnossa.

L6 P3a (Länsimäki)

II:1

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Vajaa puolet tuettu betonilla. N 100 m pituudelta pohjoiseen suuntautunutta taisteluhautaa. 5SR1, 3SR2 ja 3A. Kaikki suojahuoneet, paitsi kaksi katotonta kaksiosaista ovat sortuneet.
SUOJELUARVO: 3/5 kuuluu kokonaisuuteen.

K6 T3d (Länsimäki)

II:2

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Pieni osa tuettu betonilla. N. 50 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. Kaksi avointa (SR1, 1B) ja kymmenen rakentamatonta kuoppaa.
SUOJELUARVO: 2/5 betonihaudat huonossa kunnossa.
Kuten II:1.

K6 T4d ja L6 P4b (Länsimäki)

II:3

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa jonkin verran betonilla tuettuja hautoja. N. 60 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. Suojahuoneita ja asemia ei ole, mutta yhdeksän kuoppaa on louhittu.
SUOJELUARVO: 1/5. Kuten II:1.

K6 T4c ja d (Länsimäki)

II:5

Eteläosassa lyhyt maahan kaivettu hauta. Muu osa enimmäkseen betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 130 m pituudelta pohjoiseen ja länteen suuntautuvaa taisteluhautaa. 2SR1 (sortuneet), 1A ja yhdeksän rakentamatonta kuoppaa. Taisteluhautaan johtavat yhdessä kohdassa portaat.
SUOJELUARVO: 3/5. Kuten II:1.

K6 T4c (Länsimäki)

II:7

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Suurin osa tuettu betonilla. N. 220 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 19SR1, 5SR2 (yksi ehnyt), 1SR3, 5A ja 2C. 13 hautoihin johtavat portaat. SUOJELUARVO: 4/5. Erittäin hyvässä kunnossa, mutta suojahuoneet sortuneet. Kuten II:1.

K6 T3d (Länsimäki)

II:8

Pelkästään betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 100 m pituudelta pohjoiseen ja länteen suuntautuvaa taisteluhautaa. 11SR1 (sortuneet), 3A ja 3C. Viidessä kohdassa hautoihin johtavat portaat. SUOJELUARVO: 4/5. Suojahuoneet sortuneet, muuten hyvässä kunnossa. Kuten II:1.

K6 T3b (Länsimäki ja Mellunmäki)

II:9

Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Etelässä pelkästään kallioon louhittuja hautoja. N. 10 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 2SR1 (sortuneet), 2A ja 1C. Yhdet hautaan johtavat portaat. SUOJELUARVO: 2/5. Kuten II:1.

K6 T3C (Mellunmäki)

II:10

Kallioon louhittu n. 340 m² suuruinen hevosenkengänmuotoinen luola, jossa on kaksi uloskäyntiä. SUOJELUARVO: 1/5. Kunnostettu myöhemmin. Kuten II:1.

Kuva 48. Tukikohta III

K6 T4a ja b (Länsimäki)

III:4

Betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 60 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 4SR1 (sortuneet), 2A ja 1C. Kahdessa kohdassa hautoihin johtavat portaat. SUOJELUARVO: 3/5. Jää ilmeisesti kerrostalojen väliin tai alle. Pieni osa täytetty hiekalla.

K6 S4b ja d, K7 S1d (Rajakylä)

III:9

Enimmäkseen kallioon louhittuja hautoja, kaakkoisosassa jonkin verran maahan kaivettua hautaa. Suurin osa betonilla tuettu. N. 190 m pituudelta kaikkiin ilmansuuntiin suuntautuvaa taisteluhautaa. 11SR1 (sortuneet), 2A ja 3C. Seitsemät hautoihin johtavat portaat. Kaksi kallioon louhittua luolaa. Pohjoinen on n. 35 m² suuruinen ja kahdella uloskäynnillä varustettu ja eteläinen n. 110 m² suuruinen, hevosenkengänmuotoinen ja kahdella uloskäynnillä varustettu. SUOJELUARVO: 4/5. Eteläinen luola kunnostettu myöhemmin. Liittyy kohteeseen III:10.

K7 S1c (Rajakylä)

III:10

Suurin osa on betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Idässä jonkin verran maahan kaivettua hautaa. N. 90 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 6SR1 (yksi ehnyt), 4A ja 3C. Kahdet hautoihin johtavat portaat. SUOJELUARVO: 4/5. Aseman molemmat päät on täytetty, muuten ehnyt. Liittyy kohteeseen III:9.

Kuva 49. Tukikohta IV.

K6 P4 ja R4, K7 P1 ja R1 (Rajakylä, Kivikko ja Jakomäki)

IV:1-14

Kohteet IV:1-3, 5-7, 10-14 on käsiteltävä kokonaisuutena, siihen kuuluvine tykkiasemineen (no 70), luolineen ja yhdysteineen. Eteläosassa on melko hyvässä kunnossa oleva kahden tykin patteri, josta johtaa mukulakivetty yhdystie pohjoisempana oleviin luoliin ja taisteluasemiin sekä länteen naapurituki-kohtaan IX. Alueella olevat varustukset ovat paikoitellen keskeneräisiä, mutta niiden sijoitus maastoon antaa hyvän kuvan maarintaman puolustusasemien suunnittelutavasta.

K6 P4d (Kivikko)

IV:1

Suurimmaksi osaksi kallioon louhittuja hautoja. Osa betonilla tuettu. N. 40 m itään ja länteen suunnattua taisteluhautaa. Suojahuoneita ja asemia ei ole, mutta kymmenen kuoppaa on louhittu. Eteläosassa kallioon louhittu n. 110 m² suuruinen suora luola.

SUOJELUARVO: 3/5. Kaakkoisosassa täytetty Kontulankaa-
ren 14 taloja rakennettaessa. Kuuluu kokonaisuuteen.

K6 P4d (Kivikko)

IV:2

Vanhoissa piirustuksissa tähän kohtaan on merkitty varustus.

SUOJELUARVO: 0/5. Ei löydy maastosta, ilmeisesti jäänyt rakentamatta.

K7 R1a (Rajakylä)

IV:3

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa tuettuna betonilla. N. 60 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 6SR1, 2C ja yksi rakentamaton kuoppa. Kaksi luolan uloskäyntiä (ehkä hevosenkengän muotoinen, täytetty roskilla). Kolmen suojahuoneen katolle on rakennettu taisteluhautaa, rakennustapa, jota ei tavata muualla linnoitusalueella.

SUOJELUARVO: 3/5. Kohde on sinänsä huonossa kunnossa ja keskiosassa täytetty. Taisteluhauta-suojahuone-yhdistelmä on säilyttämisen arvoinen. Kuuluu kokonaisuuteen.

K7 R1a ja b (Jakomäki)

IV:4

SUOJELUARVO: 0/5. Jäänyt asutuksen alle ja täytetty.

K7 R1c ja d, R2 a ja b (Jakomäki)

IV:5

Enimmäkseen kallioon louhittuja hautoja. Eteläosassa paikoitellen maahan kaivettuja hautoja. Pohjois- ja kaakkoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 200 m länteen, pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 27SR1 (sortuneet), 1SR2 (sortunut), 6A ja 4B. Kahdettoista hautoihin johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 2/5. Pohjoisosassa varustukset on kaivettu esille Porvoon moottoritien rakentamisvaiheessa. Varustukset ovat kuitenkin ehjät. Kuuluu kokonaisuuteen.

K7 Plc (Jakomäki ja Kivikko)

IV:6

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Eteläosassa kallioon louhittu n. 170 m² suuruinen hevosenkengänmuotoinen luola varustettuna kahdella uloskäynnillä.

SUOJELUARVO: 1/5. Luola veden täyttämä. Kuuluu kokonaisuuteen.

K7 Pla ja b (Jakomäki)

IV:7

Kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 80 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 19 sortunutta SR, 4A, 1B ja 3C. Kolmet hautoihin johtavat portaavat.

SUOJELUARVO: 2/5. Luoteisosa on jäänyt Porvoon moottoritien alle. Liittymän keskellä on pari asemaa ja haudanpätkeä. Kuuluu kokonaisuuteen.

K7 Plb (Jakomäki)

IV:8

Enimmäkseen maahan kaivettuja hautoja. Jonkin verran kallioon louhittua hautaa. Länsi- ja itäosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 20 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 3SR1 (sortuneet), 4A ja 4C. Kahdeksan rakentamatonta kuoppaa. Yhdet portaavat johtavat hautaan.

SUOJELUARVO: 2/5. Haudat täytetty risuilla. Liittyy kohteeseen IV:9.

K7 Plb (Jakomäki)

IV:9

Betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. 3SR1 (sortuneet), 1A ja 1C.

SUOJELUARVO: 3/5. Eteläosa jäänyt asutuksen alle ja täytetty. Liittyy kohteeseen IV:8.

K6 P4b ja d, K7 Pla ja c (Kivikko)

IV:10

Kuva 50. Kohde IV:10.

Melkein yksinomaan kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 60 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. Kolme kallioon louhittua luolaa: luoteisosassa n. 60 m² suuruinen suorakulmaisesti kääntyvä luola, keskellä n. 110 m² suuruinen hevosenkengänmuotoinen ja etelässä n. 130 m² suuruinen ristinmuotoinen luola. Lounaisosassa on luolan louhinta aloitettu, mutta työ on jäänyt kesken (kaksi käytävää yhteensä n. 6 m²).

SUOJELUARVO: 3/5. Kuuluu kokonaisuuteen.

K6 P4d (Kivikko)

IV:11

Pelkkiä kallioon louhittuja hautoja kuoppineen.

SUOJELUARVO: 1/5. Kuten IV:10.

K6 P4c ja d (Kivikko)

IV:12

Kallioon louhittu n. 210 m² suuruinen hevosenkengänmuotoinen luola, joka on varustettu kahdella uloskäynnillä. Luola on yhdistetty eteläpuolella sijaitsevalle yhdystielle kahdella yhdyshaudalla.

SUOJELUARVO: 2/5. Kuten IV:10.

K6 P4c (Kivikko)

IV:13

Enimmäkseen pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Lounaisosassa vähän maahan kaivettua hautaa.

SUOJELUARVO: 1/5. Kuten IV:10.

K6 P3b (Kivikko)

IV:14

Kallioon louhittu n. 70 m² suuruinen ristinmuotoinen luola.

SUOJELUARVO: 1/5. Kunnostettu myöhemmin. Kuten IV:10.

Kuva 51. Tukikohta V.

K5 T3d (Vartioharju)

V:7

Kallioon louhittu n. 90 m² suuruinen suora luola. Luolan betoniseinille on maalattu erilaisia kuvia, joiden alkuperä on tuntematon.

Kuva 52. Kohteen V:7 värillinen maalaus.

SUOJELUARVO: 1/5. Liittyy läheisesti kohteeseen V:8. Mikäli maalaukset liittyvät rakentamisvaiheeseen suojeleuarvo on 5/5.

K5 T3d (Vartioharju)

V:8

Enimmäkseen betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Päissä pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. N. 80 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 2SR1 (avoimet), 4A ja 1B.

SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy kohteeseen V:7. Vartiokylän muinaislinna on samalla alueella.

K5 S4c (Vartioharju)

V:30

Kallioon louhittuja hautoja. Haudat on tuettu muura-
tuilla harkkokivillä. N. 60 m pituudelta itään suun-
tautuvia taisteluhautoja. 3SR (tai B ?) ja 4A.

SUOJELUARVO: 3/5. Pohjoisosa täytetty. Kohteeseen liittyvä suojahuone on länsipuolella (V:31).

K5 S4c (Vartioharju)

V:31

Kallion sivussa oleva 4 x 7 m suuruinen sortunut moni-
osainen suojahuone.

SUOJELUARVO: 2/5. Liittyy kohteeseen V:30.

Kuva 53. Tukikohta VI.

K6 S1b (Kontula)

VI:1

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Suurin osa tuettu betonilla. N. 80 m pituudelta itään suuntautuvia taisteluhautoja. 5SR1 (sortuneet), 2A ja kuudet hautoihin johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 2/5. Liittyy kukkulan muihin kohteisiin (VI:2 ja 3). Eteläosa täytetty.

K6 ja S2a (Kontula ja Vesala)

VI:2

Kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja. N. 50 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 3SR1 (sortuneet) ja 13 rakentamatonta kuoppaa. Kallioon louhittu n. 290 m² suuruinen luola, jonka läntinen uloskäynti on betonista ja itäinen muu-

ratuista kivistä.

Kuva 54. Kohteen VI:2 luolan itäinen uloskäynti.

SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy kukkulan muihin kohteisiin (VI:1 ja 3). Länsiosa on jäänyt asutuksen alle ja täytetty.

K6 Slb (Kontula)

VI:3

N. 60 m² suuruinen betonista rakennettu suojahuone. Katto on peitetty maalla.

SUOJELUARVO: 4/5. Liittyy kukkulan muihin kohteisiin. (IV:1 ja 2). Rautakiskot poistettu katoista vaurioittaen seiniä, muuten kohde on hyvässä kunnossa.

K6 R1a (Kontula)

VI:5

Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Muualla maahan kaivettuja hautoja. N. 50 m pituudelta itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 4SR1, 4A ja 1B. Taisteluhaudasta n. 15 m on murtoviivan muotoista rakennustapaa, jota tavataan vain kolmessa kohteessa (VI:5, VII:2 ja VII:3) koko linnoitusalueella.

SUOJELUARVO: 3/5. Etelä- ja länsiosassa varustuksia on jäänyt asutuksen alle ja täytetty.

Kuva 55. Tukikohta VII.

J6 T1d, K6 P1b (Myllypuro)

VII:2

Eteläosassa maatuneita maahan kaivettuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 20 m pituudelta murtoviivanmuotoista (vrt. VI:5 ja VII:3) taisteluhautaa. Suojahuoneita ja asemia ei ole, mutta 16 kaivettua kuoppaa.

SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy kukkulan toisella puolella olevaan kohteeseen (VII:3).

J6 T1d (Myllypuro)

VII:3

Eteläosassa maahan kaivettuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 10 m pituudelta pohjoiseen suuntautunutta taisteluhautaa, noin puolet murtoviivanmuotoista (vrt. VI:5 ja VII:2). 1SR1 (sortunut) ja viisi rakentamatonta kuoppaa.

SUOJELUARVO: 4/5. Maahaudat hyvässä kunnossa. Liittyy kukkulan toisella puolella olevaan kohteeseen (VII:2).

Kuva 56. Tukikohta IX.

J6 R4d ja S4b (Malmin lentokenttä)

IX:6

Länsiosassa maatuneita maahan kaivettuja hautoja. Itäosassa betonilla tuettuja hautoja. 4SR1 (3ehjää), 1SR3 (lähes ehjä), 5A ja 1C. Kolmiosainen suojahuone on yhdistetty yhdyshautaan siten, että hauta kulkee suojan läpi.

SUOJELUARVO: 3/5. Itäosa täytetty risuilla.

J6 R4b ja d (Ala-Malmi)

IX:8

Itäosassa maahan kaivettuja hautoja ja betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 50 m pi-

tuudelta itään suuntautunutta taisteluhautaa. Itäosassa 11SR1 (kaksi ehyttä ja neljä lähes ehyttä), 6A ja 2C. SUOJELUARVO: 3/5. Ainoastaan itäosa jäljellä, muut osat täytetty. Suojahuoneet rakennettu kivistä.

J6 S3b (Ala-Malmi ja Kivikko)

IX:12

Kallioon louhittuja hautoja, joista noin puolet on tuettu betonilla. Keski-osassa maahan kaivettuja hautoja. N. 100 m pituudelta koilliseen suuntautunutta taisteluhautaa. 4SR1 (sortuneet), asemia ei ole, mutta 36 louhittua kuoppaa löytyy.

SUOJELUARVO: 3/5. Kohteen länsipuolella on tykkipatteri no 72.

Kuva 57. Tukikohta X.

H6 T3c, J6 P2b ja P3a (Pihlajamäki)

X:5

Pohjoisosassa kallioon louhittuja hautoja. Pieni osa tuettu betonilla. N. 20 m pituudelta pohjoiseen suuntautunutta taisteluhautaa. Kuusi erikokoista SR1 (sortuneet), 5A ja 2B, yhdeksän rakentamatonta kuoppaa. Kallion pohjoispuolella on porrasmaisesti nouseva yhdys-hauta, rakennustapaa, jota ei tapaa muualla linnoitus-alueella.

SUOJELUARVO: 3/5. Eteläosa on jäänyt asutuksen alle ja täytetty. Kohteen varustukset ovat huonossa kunnossa, mutta yhdys-hauta on säilyttämisen arvoinen.

Kuva 58. Tukikohta XI:

J5 P1d (Ala-Malmi)

XI:2

Kuva 59. Kohde XI:2.

Kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa jonkin verran betonilla tuettuja hautoja. N. 30 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautunutta taisteluhautaa. Suojahuoneita ei ole, 1A, 2C. Yhdet hautaan johtavat portaat. Kolme rakentamatonta kuoppaa. Kolme kallioon louhittua luolaa. Etelässä olevat luolat (n. 85 m²) on kolme uloskäyntiä, idänpuoleiselta (n. 20 m²) on kaksi ja länsipuoleiselta (n. 20 m²) yksi. Länsipuoleinen luola on pienen aukon kautta yhdistetty tikkailla eteläpuoleisen luolan suulle johtavaan yhdys-hautaan.

SUOJELUARVO: 4/5. Lähinnä luolarakenteiden takia.

J7 P1d (Ala-Malmi)

XI:3

Kahden ampujan D-mallin pesäke. Ampumasektori on länteen ja luoteeseen.

SUOJELUARVO: 4/5. Sisäänkäynti ja ympäröivä hauta on täytetty hiekalla, mutta asema on ehyt. Ainoa tämän mallin asema Helsingin kaupungin alueella (muut kaksi ovat kohteessa XXXVI:1).

3.1.2.2. Pohjoinen puolustuslohko.

Kuva 60. Tukikohta XV.

H7 R2a (Tuomarinkartano)

XV:I

Itäpuolella maahan kaivettuja hautoja. Länsipuolella betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 40 m pituudelta etelään ja länteen suuntautuvaa taisteluhautaa. 2SR (toinen ehjä/, 2A (toinen ehjä) ja 2B (ehjät).

SUOJELUARVO: 5/5. Länsiosan asemista A-mallin asema on linnoitusalueen ainoa ehyt. Maahaudat luhistuneet ja osittain täytetyt.

Kuva 61. Tukikohta XVII.

G6 S4b (Paloheinä)

XVII:12

Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Eteläosassa maahan kaivettuja hautoja. N. 30 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 9SR1 (sortuneet), 1SR2 (sortunut) ja 2A. Yksi suojehuoneista on 6 x 15 m suuruinen.

SUOJELUARVO: 3/5. Maahaudat ovat melko hyvässä kunnossa. Itäosat jonkin verran täytetyt.

G6 T3b ja d T4a ja c (Länsi-Pakila)

XVII:13

Länsiosa täytetty kokonaan, paitsi kallioon louhittu luola, joka on otettu väestösuojelukäyttöön. Itäosassa enimmäkseen maahan kaivettuja hautoja kuoppineen. Jonkin verran myös betonilla tuettuja hautoja. N. 5 m pituinen pohjoiseen suuntautuva taisteluhauta. 5SR1 (yksi ehyt), 2A ja 1B (ehyt).

SUOJELUARVO: 5/5. Koskee ainoastaan B-mallin asemaa lähellä Sysimiehen- ja Muurimestarintien risteystä. Ainoa asema linnoitusalueella, joka ei ole maalla suojattu. Alue on muutoin huonossa kunnossa.

Kuva 62. Tukikohta XVIII.

G6 P3d (Maununneva)

XVIII:10

Kallioon louhittuja hautoja. Enimmäkseen tuettu betonilla. N. 120 m pituudelta länteen, pohjoiseen ja itään suuntautuvia taisteluhautoja. Viisi sortunutta SR, 3A, 1C ja kolme rakentamatonta kuoppaa. Neljät hautoihin johtavat portaat. Kallioon on louhittu n. 120 m² suuruinen luola.

SUOJELUARVO: 3/5.

Kuva 63. Tukikohta XX.

F6 T3c (Kannelmäki)

XX:1

Itäosassa maatuneita maahan kaivettuja hautoja. Keski- ja länsiosassa kallioon louhittuja hautoja, jotka on tuettu joko betonilla tai muuratuilla harkkokivillä. N. 45 m pituudelta luoteeseen suuntautuvaa taisteluhautaa. Viisi sortunutta SR, 3A, 1B ja neljät hautoihin johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 3/5. Länsiosa paremmassa kunnossa kuin itäosa. Asemat muuratuista kivistä.

F6 T2b ja T3a (Kannelmäki)

XX:3

Enimmäkseen kallioon louhittuja hautoja. Suurin osa tuettu muuratuilla harkkokivillä, jonkin verran betonilla tuettuja. Keskiössä on n. 80 m pituudelta maahan kaivettuja hautoja. N. 200 m kaikkiin ilma-suuntiin suunnattuja taisteluhautoja. 11SR (yksi 4 x 8 m lähes ehnyt), 3A, 1B, 3C ja kahdeksat hautoihin johtavat portaavat.

SUOJELUARVO: 4/5. Itäosa jäänyt Martinlaakson rautatien pengerryksen alle. Eteläosa on jäänyt Pelimannintien alle.

F6 S2d ja S3c (Kannelmäki)

XX:4

Suurin osa kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa paikoitellen maahan kaivettuja hautoja. 3/4 haudoista on tuettu muuratuilla harkkokivillä, loput on betonilla tuettuja yhdyshautoja. N. 90 m pituudelta länteen suuntautunutta taisteluhautaa. 7SR (sortuneet), 1SR2 (ehjä), 4A, 2C ja kahdeksan rakentamatonta kuoppaa. Kahdeksat hautoihin johtavat portaavat.

SUOJELUARVO: 4/5. Kivihaudat edustavia. Maahaudat luhistuneet. Liittyy läheisesti kohteisiin XX:5 ja XX:6.

F6 S2d (Kannelmäki)

XX:5

Enimmäkseen kallioon louhittuja hautoja. Puolet tuettu muuratuilla harkkokivillä, toinen puoli betonilla. Länsiosassa hyvin vähän maahan kaivettuja hautoja. N. 100 m pituudelta etelään, länteen ja pohjoiseen suuntautuvia taisteluhautoja. 5SR1 (yksi ehnyt), 3A, 1B ja 2C. Kahdeksat hautoihin johtavat portaavat. Yksi suojahuone ja A-mallin asema on yhdistetty (osaksi sortunut), rakenne, jota ei ole muualla linnoitusalueella.

SUOJELUARVO: 4/5. Liittyy läheisesti kohteisiin XX:4 ja XX:5.

Kuva 64. Tukikohta XXIII.

G6 P2d ja P3c (Maununneva)

XXIII:2

Suurimmaksi osaksi betonilla tuettuja maahan kaivettuja ja kallioon louhittuja hautoja. Koillisosassa pelkkiä maahan kaivettuja hautoja. N. 170 m pituudelta luoteeseen suuntautuvaa taisteluhautaa. Kaksitoista sortunutta SR, 3A, 4B ja yhdet hautaan johtavat portaavat.

SUOJELUARVO: 4/5. Maahaudat hyvässä kunnossa. Taus-talla tykkipatteri no 91.

G6 P2d (Maununneva)

XXIII:3

Sortunut 5 x 12 m suuruinen suojahuone.

SUOJELUARVO: 1/5. Liittyy tykkipatteriin no 91 (ja ehkä kohteeseen XXIII:2).

G6 P2 (Kannelmäki ja Pohjois-Haaga)

XXIII:4

Keskiosassa pelkästään maahan kaivettuja hautoja. Länsi- ja itäosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Lännessä n. 100 m pituudelta luoteeseen suuntautunutta taisteluhautaa ja idässä n. 40 m pituudelta pohjoiseen suuntautunutta taisteluhautaa. 13 SR1 (6 ehjää), 7A, 7B ja kymmenen rakentamatonta kuoppaa. Yhdet hautaan johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 4/5. Eteläosa Muurimestarintien suoristuksen alla. Taustalla on ollut tykkipatteri no92.

Kuva 65. Tukikohta XXIV.

F6 T1c (Pohjois-Haaga)

XXIV:7

Pelkästään betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 30 m pituudelta pohjoiseen ja länteen suuntautunutta taisteluhautaa. 1SR1 (ehjä), 2A, 1B ja yksi rakentamaton kuoppa.

SUOJELUARVO 3/5.

F6 T1a (Pohjois-Haaga)

XXIV:13

Enimmäkseen joko muuratuilla harkkotiilillä tai betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Keski- ja eteläosassa maahan kaivettuja hautoja ja pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. 11SR1 (yksi ehjä), 2SR2 (sortuneet), 6A ja 5B.

SUOJELUARVO: 4/5. Eteläpuolella on kohteeseen liittyvä luola (XXIV:14). Länsipuoli on osittain jäänyt Martinlaakson rautatien alle.

F6 T1a (Pohjois-Haaga)

XXIV:14

Kallioon louhittu n. 80 m² suuruinen suora luola.

SUOJELUARVO: 1/5. Liittyy kohteeseen XXIV:13. Kunnostettu myöhemmin. Luolan itäpuolelle on rakenteilla uusi luola.

Kuva 66. Tukikohta XXV.

F7 T1a (Hakuninmaa)

XXV:2

Itäosassa pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Länsiosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 40 m pituudelta länteen suuntautuvaa taisteluhautaa. 6SR1 (sortuneet), 2A ja kolmet hautoihin johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy samalla kukkulalla olevaan kohteeseen XXV:3. Itäosa on jäänyt asutuksen alle ja osittain täytetty.

F7 T1a (Hakuninmaa)

XXV:3

Yksinomaan betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 20 m pituudelta lounaaseen suuntautuvia taisteluhautoja. 7SR (2 ehjää), 1A, 1C ja 2 hautoihin johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 3/5. Itäosa on jäänyt asutuksen alle. Suojehuonetta on käytetty kellarina. Liittyy samalla kukkulalla olevaan kohteeseen XXV:2.

3.1.2.3 Läntinen puolustuslohko

Kuva 67. Tukikohta XXVII.

F6 Pla (Mäkkylä ja Reimarla)

XXVII:13

Enimmäkseen betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Koillisosassa jonkin verran pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. N. 100 m pituinen itään, pohjoiseen ja länteen suuntautuva taisteluhauta. 8SR1 (yksi ehjä), 1SR2 (sortunut), 4A, 3B, 2C ja kuudet hautoihin johtavat portaat.
SUOJELUARVO: 4/5

Kuva 68. Tukikohta XXVII.

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:5-

Kohteet XXVIII:5-8 on käsiteltävä kokonaisuutena niihin liittyvine taisteluasemineen ja luolineen.

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:5

Puolet pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 60 m pituinen luoteeseen suuntautuva taisteluhauta. 5SR (sortuneet), 1A, 2B ja 2 rakentamatonta kuoppaa. Eteläosassa kallioon louhittu luola (XXVII:6).
SUOJELUARVO: 4/5. Liittyy kokonaisuuteen.

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:6

Kaksi kallioon louhittua n. 25 m² suuruista luolaa. Läntinen luola yhdistetty täytetyllä yhdyshaudalla kohteeseen XXVIII:5.
SUOJELUARVO: 1/5. Kuten XXVIII:5.

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:7

Eteläosassa pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 10 m pituinen pohjoiseen suuntautuva taisteluhauta. 1SR2 (sortunut), asemia ei ole.
SUOJELUARVO: 2/5. Eteläosassa n. 10 m täytetty.
Kuten XXVIII:5.

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:8

Länsiosa on jäänyt asutuksen alle ja osittain täytetty. Itäosassa on pääasiassa pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Koillisosassa on betonilla tuettuja hautoja. N. 10 m pituinen luoteeseen suuntautuva taisteluhauta. 1 SR1 (ehjä), 1SR2 (avoin), 1B ja 1C.
SUOJELUARVO: 2/5. Länsiosassa ei ole suojeluarvoa.
Kuten XXVIII:5

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:9

Suurin osa haudoista pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Itäosassa harkkokivimuurauksella tuettuja hautoja ja länsiosassa betonilla tuettuja. N. 20 m pituinen etelään ja länteen suuntautuva taisteluhauta. 6SR (3 ehjää) 2A, 1B ja 3 rakentamatonta kuoppaa.
SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy kohteeseen XXVIII:10.

E5 S4c (Mäkkylä)

XXVIII:10

Kaksi kallioon louhittua luolaa. N. 15 ja 25 m² suuruiset.

SUOJELUARVO: 1/5. Liittyvät kohteeseen XXVIII:9.

E5 T4d F5 P4b (Mäkkylä)

XXVIII:18

Mäkkyläntie halkaisee kohteen kahteen osaan
(a) Pohjoispuoli: Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 20 m pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 2SR2 (sortuneet) ja 1E (8 ampujalle).

SUOJELUARVO: 4/5. Itäosa on jäänyt asutuksen alla ja täytetty. E-mallin asema olisi säilytettävä, koska niitä on vain 4 kpl koko linnoitusalueella (XXVIII:18,19 ja 23) ja tämä on suurin (muut 4 ampujalle).

(b) Eteläpuoli: Suurimmaksi osaksi pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 40 m pituinen pohjoiseen suuntautuva taisteluhauta. 2SR (sortuneet), 2A, 3B ja 7 hautoihin johtavat portaat. Eteläosassa kaksi suurta kallioon louhittua kuoppaa.

SUOJELUARVO: 2/5. Voidaan säilyttää, mikäli kohteen eteläpuolella oleva yhdystie säilyy.

F5 P4a ja b (Mäkkylä)

XXVIII:19

Kuva 69. Kohde XXVIII:10

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Länsi- ja pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 130 m pituinen pohjoiseen ja länteen suuntautuva taisteluhauta. 2SR (sortuneet), 3A, 1B, 2C ja 1E (4 ampujalle). Kolmeen hautaan johtavat portaat ja kaksi rakentamaton kuoppaa. Eteläosassa n. 45 m² suuruinen kallioon louhittu suora luola, jolla on kaksi uloskäyntiä. Itäosassa kaksi kallioon louhittua luolaa, joista eteläinen n. 60 m² suuri suoran kulman muotoinen ja pohjoinen n. 45 m² suuruinen suora luola.

SUOJELUARVO: 4/5. Edustava kokonaisuus, luolia, E-mallin asema (vrt. XXVIII:18a)

Kuva 70. Tukikohta XXIX.

E5 S4a (Leppävaara)

XXIX:3

Enimmäkseen pelkkiä kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Länsiosassa harkkokivimuurauksella tai betonilla tuettuja hautoja. N. 70 m pituinen länteen suuntautuva taisteluhauta. 12SR (lehjä) ja 5A. Yksi kallioon louhittu vedellä täytetty n. 10 m pituinen tunneli.

SUOJELUARVO: 4/5. Kivistä rakennetut osat edustavia. Eteläosa osittain täytetty risuilla.

Kuva 71. Tukikohta XXXI.

E4 R4a ja b (Laajalahti)

XXXI:4

Länsi- ja eteläosassa suurimmaksi osaksi betonilla tai harkkokivimuurauksella tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Länsiosassa jonkin verran pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa pelkästään maahan kaivettuja hautoja. Lännessä n. 130 m pituinen poh-

joiseen, länteen ja etelään suuntautuva taisteluhauta ja etelässä n. 30 m pituinen etelään suuntautuva. 10SR (1 ehjä ja 1 lähes ehjä), 5A ja 3B. Eteläosassa on portaat rakennettu hautaan.

SUOJELUARVO: 4/5. Maahaudat (erittäin) hyvässä kunnossa, mutta kohteen kaakkoispuolella olevaa osaa käytetään kaatopaikkana. Kolme sortunutta suojahuonetta ja syvää maalla suojattua yhdishautaa (XXXI:5)

Kuva 72. Tukikohta XXXIV.

E2 P4c ja d (Westend)

XXXIV:12-

Kohteet XXXIV 12b-14 on käsiteltävä kokonaisuutena.

14

E2 P4c ja d (Westend)

XXXIV:12.

Toppelundintie jakaa kohteen kahteen osaan.

(a) Pohjoispuolella betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 40 m pituinen länteen suuntautuva taisteluhauta. Suojahuoneita ei ole, lc.

SUOJELUARVO: 1/5.

(b) Eteläpuolen pohjoisosassa maahan kaivettuja hautoja muualla betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 30 m pituinen länteen suuntautuva taisteluhauta.

1Sr (avoin), 1A ja 2C.

SUOJELUARVO: 5/5. Kaikki asemat avoimia. Kuuluu kokonaisuuteen.

E2 P4c (Westend)

XXXIV:13

Suurin osa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Keski-osassa n. 20 m pituinen maahan kaivettu hauta. N. 150 m pituinen länteen suuntautuva taisteluhauta. 3SR (2 avointa, 1 sortunut), 3 A ja 1C.

SUOJELUARVO: 5/5. Asemat avoimia. Kuuluu kokonaisuuteen.

E2 P4c (Westend)

XXXIV:14

Kallioon louhittu n. 35 m³ suuruinen luola kohteen XXXIV:13 itäpuolella.

SUOJELUARVO: 1/5. Kuuluu kokonaisuuteen.

Kuva 73. Tukikohta XXXV.

F6 51a (Marttila)

XXXV:1

Pohjoisosassa betonilla ja harkkokivimuurauksella tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Eteläosassa maahan kaivettuja hautoja. N. 30 m pituinen pohjoiseen suuntautuva taisteluhauta. 1 SR1, 1SR2, 1A ja 1C. Kahdet hautaan johtavat portaat ja kaksi rakentamatonta kuoppaa.

SUOJELUARVO: 3/5. Osaa haudoista käytetty kaatopaikkana.

F6 1a (Reimarla)

XXXV:4

Enimmäkseen betonilla ja harkkokivimuurauksella tuettuja hautoja. Länsi- ja eteläosassa jonkin verran pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. N. 80 m pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 5SR (1 ehjä), 3A, 2B ja 2C.

Kuudet hautoihin johtavat portaat, 2 rakentamatonta kuoppaa ja kallioon louhittu n. 25 m² suuruinen luola.

SUOJELUARVO: 4/5. Katetut varustukset vaurioituneet, muuten hyvässä kunnossa.

F5 R3b ja d R4a ja c (Pajamäki, Pitäjänmäen teollisuusalue)

XXXV:11

Enimmäkseen harkkotiilimuurauksella tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Paikoitellen betonilla tuettuja osia. Keskiosassa n. 60 m sortunutta maahan kaivettua hautaa. N. 280 m kaikkiin ilmansuuntiin suuntautunutta taisteluhautaa. 3SR & yksi 3 x 10 m suuri holvikattoinen), 11A, 1B ja 4C. Viidet hautoihin johtavat portaat ja seitsemän rakentamatonta kuoppaa.

SUOJELUARVO: 4/5. Alueelle on v. 1940 rakennettu ilmatorjuntapatteri laitteineen ja luolineen.

Kuva 74. Tukikohta XXXVI.

E5 S1d T1b (Elfvik)

XXXVI:1

Itäosassa pelkkiä kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Länsiosassa täytetty lähes kokonaan, paitsi 2 ehjää D-mallin asemaa (molemmat kolmelle ampujalle). SUOJELUARVO: 5/5. Kohde sinänsä ei ole suojelemisen arvoinen. Suojeluarvo liittyy vain asemaan. Koko linnoitusalueella on ainoastaan 3 D-mallin asemaa (XI:3 ja XXXVI:1)

E5 S1c T1a (Elfvik)

XXXVI:2

Suurimmaksi osaksi pelkkiä kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Paikoitellen jonkun verran betonilla tuettua hautaa. Koillisessa F-mallin asema 8 ampujalle ja kaakossa F-mallin asema 9 ampujalle. Länsiosassa avoin D-mallin pesäke (?).

SUOJELUARVO: 5/5. Kohde sinänsä ei ole suojelemisen arvoinen. F-mallin asemat ovat ainoat koko linnoitusalueella.

Kuva 75. Tukikohta XXXVII.

E3 S4a ja c (Tapiola)

XXXVII:6

Enimmäkseen harkkokivimuurauksella tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Keskiosassa maahan kaivettuja hautoja. N. 80 m länteen suuntautuvaa taisteluhautaa. 7SR, 1A ja 5B. Yksi suojahuone (6 x 12 m) on ollut sisältä puulla vahvistettu ja betonilla ja kivillä tuettu siten, että seinät paksunevat porrasmaisesti alaspäin.

Kuva 76. Suojahuone kohteessa XXXVII:6 tai :9.

SUOJELUARVO: 4/5. Kohde on edustava kivillä tuettu varustus. Suuri suojahuone on erikoisuus, koska samankaltaisia on vain 2 koko linnoitusalueella (XXXVII:6 ja XXXVII:9).

E3 S3d (Tapiola)

XXXVII:9

Haudat on suurimmaksi osaksi täytetty kerrostaloja rakennettaessa. Itäpuolella on 3 x 10 m suuruinen suojahuone, jonka seinät paksunevat porrasmaisesti alaspäin. Rakennusaineena on ollut betoni, harkkokivi ja puu.

SUOJELUARVO: 3/5. Suojahuone on aina säilyttämisen arvoinen osa. Se on osaksi luhistunut mutta paremmassa kunnossa kuin vastaava kohteessa XXXVII:6.

3.1.3. Tykkipatterit

Pattereista esitetyistä kuvista on pyritty esittämään patteri sellaisena kuin ne rakennettiin. Pääsuuntana on ilmoitettu patterin ampumissuunta silloin kun tykit osoittavat suoraan eteenpäin.

L6 Rld (Mellunmäki ja Vuosaari)

61

Kuva 77. Patteri 61.

Rintasuojaus on jyrkästi nouseva kallioseinä, jota paikoitellen on louhittu. Suojahuoneiden kohtalla rintasuojus on betonilla tuettu maahan kaivettu hauta. Patterin pohjoispäässä on sortunut suojahuone ja eteläpäässä rakentamaton kuoppa. Tykkiasemien välissä on kaksi lähes ehjää suojahuonetta, yhteensä 6 kpl. (Aseistuksena on ollut 6 kpl 152 mm pronssihaupitsia, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 40-50°). Patteri sijaitsee yhdystien koillispuolella tykkiasemiin johtaa neljä tietä.

SUOJELUARVO: 4/5. Patteri liittyy kohteisiin I:9-20. Tämä on linnoituksen ainoa säilynyt kuuden tykin patteri (toinen, no 77, on jäänyt asutuksen alle).

K5 P3a (Myllypuro)

65

Kuva 78. Patteri 65.

Rintasuojana on betonilla tuetut kallioon louhitut syvennykset. Rintasuojaossa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (ä 1,5 m³) sekä myöhemmin umpeenmuurattu tila.

Tykkiasemien välissä maanpinnan tasossa on niin ikään myöhemmin umpeenmuurattu suojahuone, kolme tykkiasemien välissä ja yksi kummassakin päässä. Patterin eteläpäässä on ehjä suojahuone ja betonilla tuettu kallioon louhittu hauta. Pohjoisosassa on n. 15 m betonilla tuettua hautaa, joka jatkuu hirsillä tuettuna maahan kaivettuna hautana takana olevaan kolmeen suojahuoneeseen. Sortuneet suojahuoneet ovat olleet kivillä tuettuja. Savupiiput ovat pystyssä. Aseistuksena on ollut neljä 280 mm mörssäriä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 60°. Pattereille tulee yhdysteitä pohjoisesta, lounaasta ja etelästä. Tykit on voitu ajaa suoraan asemiinsa.

SUOJELUARVO: 5/5. Patteri liittyy v. 1915 suunnitelmiin, no E. Linnoitusalueen maarintaman suurin ja edustavin.

K6 P3b (Kivikko ja Kontula)

70

Kuva 79. Patteri 70.

Rintasuojuksena on maavalli, joka tykkien puolelta on tuettu betonilla. Rintasuojaossa on tykkiasemaa kohden 2 melkein ehjää suojahuonetta. Patterin keskellä on sortunut suojahuone.

Aseistuksena on ollut kaksi 152 mm canet-tykkiä, joiden pääsuuntana on ollut suuntimaan 10°. Patteri sijaitsee yhdystien pohjoispuolella ja sieltä johtaa kaksi tietä tykkejä vasten tykkiasemiin.

SUOJELUARVO: 3/5. Patteri liittyy kohteisiin IV:1-14. Koko linnoitusalueen maarintamalla on ollut vain 8 canettykeille tarkoitettua patteria. Ainoastaan kaksi (no 70 ja 108) ovat säilyttämisen arvoiset ja nekin ovat eri mallisia.

J6 S3b (Ala-Malmi)

72

Kuva 80. Patteri 72.

Rintasuojana on kallioseinämä. Rintasuojassa on kaksi suojahuonetta tykkiasemaa kohden, paitsi läntisimmässä asemassa missä on yksi. Itäpäässä on sortunut suojahuone ja yhdystien toisella puolella on vielä 3 suojahuonetta. Patterista johtaa yhdyshauta itäpuolella olevaan kohteeseen IX:12.

Aseistuksena on ollut neljä 142 mm 120 puudan piiritystykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 10°. Patteri sijaitsee yhdystien välittömässä yhteydessä ja tykit on ajettu suoraan asemiinsa tieltä.

SUOJELUARVO: 3/5.

G6 P2d (Maununneva)

91

Kuva 81. Patteri 91.

Rintasuojuksena ollut maavalli on ilmeisesti ollut hirsillä tuettu (lahonneet). Tykkiasemaa kohden on ilmeisesti ollut kaksi suojahuonetta. Niiden lisäksi on kolme suojahuonetta rintasuojuksen yhteydessä. Kohde XXIII:3 on ollut patteriin liittyvä suojahuone. Aseistuksena on ollut neljä 152 mm 190 puudan rannikotykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 330°. Tykkiasemiin johtaa takana kulkevalta yhdystieltä kolme tietä.

SUOJELUARVO: 2/5. Liittyy kohteisiin XXIII:2 ja 3 joiden eteläpuolella patteri on.

F5 T4b (Pohjois-Haaga)

95

Kuva 82. Patteri 95.

Rintavarustuksena on kallioseinämä ja maavalleja. Pohjoisosa on ilmeisesti ollut tuettu hirsillä, eteläosa betonilla. Rintasuojuksessa on kutakin tykkiasemaa kohden kaksi sortunutta suojahuonetta. Eteläpäässä on kaksi betonilla tuettua sortunutta suojahuonetta. Aseistuksena on ollut neljä 152 mm 190 puudan piiritystykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 310-320°. Patterin itäpuolella kulkee yhdystie josta johtaa kolme tietä tykkiasemiin.

SUOJELUARVO: 3/5

E6 T1c (Mäkkylä)

103

Kuva 83. Patteri 103.

Rintasuojana on maalla peitetty kallioseinämä. Pohjoispäässä on kaksi tykkiasemaa. Eteläpäässä kaksi tykkiasemaa ja suojahuoneen paikka. Patterin keskellä on ehkä ollut suojahuone.

Aseistuksena on ollut neljä 152 mm 190 puudan rannikotykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 270-290°. Patterin takana kulkevalta yhdystieltä (nykyinen Sotaleskentie) johtaa kaksi tietä tykkiasemiin.

SUOJELUARVO: 3/5. Patteri liittyy v. 1915 suunnitelmiin no 4 (Kohteen XXVIII:17 välittömässä yhteydessä).

E5 T4b (Mäkkylä)

104

Rintasuojuksena on kallioon louhittuja seinämiä. Patteri on jäänyt suurimmaksi osaksi asutuksen alle. Ainoastaan yksi tykkiasema kallioon louhittuine ammus-

komeroineen (n. 3 m²) ja tykinperustoinen on säilynyt. Sen eteläpuolella on kivillä tuettu suojahuone, joka on sortunut.

Aseistuksena on ollut neljä 229 mm mörssäriä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 270°. Patteri on yhdystien (nykyinen Sininärhintie) välittömässä yhteydessä. SUOJELUARVO: 3/5. Patteri liittyy v. 1915 suunnitelmiin, no 3. Tykkiasema on säilyttämisen arvoinen, koska koko linnoitusalueen maarintaman⁷⁴ patterista ainoastaan kolmessa on selvästi näkyvissä tykin perustat (no 65, 104 ja 116).

E4 S3b (Laajalahti)

108

Kuva 84. Patteri 108.

Rintasuojus on betonilla vahvistettu kallioseinämä. Tykkiasemaa kohden on rintasuojuksessa kaksi suojahuonetta. Näiden lisäksi on kolme sortunutta suojahuonetta.

Aseistuksena on ollut 2 kpl 152 mm canettykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 270°. Patterin takana kulkevalta yhdystieltä (nykyinen Hagalundintie) on aseisiin johtanut kaksi tietä.

SUOJELUARVO: 4/5. Parhaiten säilynyt canettykeille tarkoitettu maarintaman patteri (kts. myös no 70 perustelut). Pohjoisosa on osittain täytetty ja muuta käytetään kaatopaikkana.

F6 R4b (Lauttasaari)

116

Kuva 85. Patteri 116.

Rintavarustuksena on maavalli. Tykkiasemista on näkyvissä kolme tykinperustaa ja asemaa kohden on ollut kaksi suojahuonetta. Patterin takana on lisäksi ollut kaksi, pieni ja suuri, suojahuonetta. Molemmat ovat sortuneet, pienemmän savupiippu on pystyssä.

Aseistuksena on ollut neljä 229 mm tykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 270°. Patterille ovat johtaneet tiet joko nykyistä Vaskiniementietä tai kävely-polkua (pohjoisesta) pitkin.

SUOJELUARVO: 3/5. Ensimmäinen patteri tällä paikalla on vuodelta 1855. Rakennettu uudestaan vuosina 1885 ja 1915. Saunaseuran tie halkaisee patterin kahteen osaan.

3.1.4 Yhdystiet

Yhdystiet on katsottu säilyttämisen arvoisiksi mikäli niihin liittyy kappaleissa 3.1.1 - 3. mainittuja varustuksia edellyttäen, että ne ovat lähes alkuperäisessä muodossa. Muita yhdysteitä ei ole otettu huomioon taulukossa 5. SUurin osa ei huomioiduista teistä on hävinnyt niiden tultua paikallisliikenteen käyttöön, jolloin niitä on paranneltu ja päällystetty.

Taulukko 5. Yhdystiet ja niihin liittyvät varustukset

Westerkullan kartanon alue (Länsimäki) II:1-10
 Malmin ampumaradan alue (Kivikko ja
 Jakomäki) IV:1-14
 Tähystäjänpuisto (Mäkkylä) XXVIII:18-20

3.2 Meririntama

Tässä on huomioitu ainoastaan ne saaret, joissa on vuosien 1914-17 varustuksia. Niitä ei ole seuraavilla saarilla: Harakka, Kuninkaansaali, Lehmäsaari, Nuottasaari, Santahamina (Itäniemeä lukuunottamatta), Santahaminan Isosaari, Suomenlinnan saaret, Teerisaari, Vallisaari ja Vasikkasaari.

3.2.1 Harmaja

Kuva 86. Harmaja.
 Kuva 87. Harmajan 152 mm patteri.

Patterin rintasuojuksen sisällä ja maanpinnan alapuolella on kolme erikokoista kellaria. Itäisimmässä on kaariraidoitettu huone ja ammusten nostolaitteet huoneessa, josta nousee rappuja pitkin tykkiasemaan. Läntisin huone on samanlainen mutta pienempi. Keskimmaisessa kellarissa on kolme huonetta ja kaksi ammusten nostolaitetta. Huoneisiin pääsee käytävästä, jonka sisäänkäynnit ovat patterin keskellä ja länsipäässä. Jokaisella tykkiasemalla on rintasuojassa kaksi ampumatarvikekomeroa (ä 2 m³).
 Aseistuksena on ollut neljä 152 mm canettykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 120° ja 240° välillä.

Har 152

SUOJELUARVO: 4/5. Toisen maailmansodan aikana patterin päälle on rakennettu ilmatorjuntapatteri (laitteineen). Läntisin kellarit on täytetty vedellä.

Betonista rakennettu mittastorni.

Har 1

SUOJELUARVO: 3/5. Ilmatorjunnan mittausasema on rakennettu katolle.

3.2.2 Isosaari

Kuva 88. Isosaari.
 Kuva 89. Isosaaren eteläisempi 254 mm patteri.

Iso 254A

Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on jokaista jaosta varten kellarit, jossa on kuusi huonetta ja kaksi hissitilaa. Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskoitettu ja muiden huoneiden kaariraidoitettu. Rintasuojassa on jokaista tykkiasemaa kohden neljä ampumatarvikekomeroa (2 x 2 m³ ja 2 x 1 m³).
 Aseistuksena on ollut neljä 254 mm duslachertykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 120° ja 240° välillä.

SUOJELUARVO: 4/5. Patteri on ulkopuolelta uusittu, mutta kellariratkaisu on säilyttämisen arvoinen.

Kuva 90. Isosaaren pohjoisempi 254 mm patteri.

Iso 254B

Patteri on pääpiirteissä samanlainen kuin Iso 254 A, mutta kellarien huoneet vähän suurempia. Kellarien ajoluiskat poikkeavat Iso 254A:n vastaavista. Patterin koillispuolella on betonista rakennettu mittaustorni betonivallin päässä. Rintasuojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (á 1 m³). Aseistuksena on ollut neljä 254 mm durlachertykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 81° ja 201° välillä.

SUOJELUARVO: 4/5. Kuten Iso 254A.

Kuva 91. Isosaaren 152 mm patteri.

Iso 152

Patteri on pääpiirteissään samanlainen kuin Iso 254A. Kellareiden huoneet ovat lähes samansuuruiset kuin Iso 254A:ssa. Patterin lounaispuolella on lisäksi miehistösuoja. Ajoluiskat poikkeavat sekä Iso 254A:n että Iso 254B:n vastaavista. Patteri on yhdistetty Iso 254B:hen 20 m pitkällä betonivallilla, jonka molemmissa päissä on mittaustornit. Patterin keskellä on betonista rakennettu kaksikerroksinen mittaustorni. Jokaista tykkiasemaa kohden on kaksi ampumatarvikekomeroa (á 1 m³) rintasuojassa. Aseistuksena on ollut neljä 152 mm canettykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 70° ja 198° välillä. SUOJELUARVO: 4/5. Kuten Iso 254A.

Betonista rakennettu valonheitintorni. Voima-asema on ollut kohteessa Iso 1. Valonheitin on nostettu valaisuasemaansa hissillä. SUOJELUARVO: 3/5. Kaikki laitteet paitsi valonheitin paikallaan.

Iso 2

Betonista rakennettu valonheitinasema, jossa on kaakelilattia. Rakennuksessa on koneasema, eteinen ja valonheittimen suojahuone. Valonheitin on nostettu valaisuasemaan hissillä. SUOJELUARVO: 3/5. Ulkopuolelle on rakennettu lisätiloja.

Iso 8

Saaren kuljetuksiin käytetty veturi ja vaunu. SUOJELUARVO: 5/5. Kunnostettu.

Iso E1

3.2.3. Katajaluoto

Kuva 92. Katajaluoto.

Kuva 93. Katajaluodon 254 mm patteri.

Kat 254

Patterin rintasuojuksen sisällä ja maanpinnan alapuolella on jokaista tykkiasemaa kohden samanlainen huoneyhdistelmä, 3 huonetta ja hissihuone. Katot ovat rautakiskotettuja. Tykkiperustan alapuolella kulkee holvattu käytävä yhdistäen kellarit keskenään. Itäpäässä on pieni varasto, jossa on rautakiskotettu katto. Rintasuojan yhteydessä on kolme betonista mittaustornia, joiden katot ovat rautakiskotettuja. Rintasuojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (0,2 ja 1,5 m³). Lisäksi rintasuojaan on tykkiasemien väliin tehty jonkinlainen avoin tähytyspaikka.

Aseistuksena on ollut neljä 245 mm durlachertykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 120° ja

240° välillä.

SUOJELUARVO: 5/5. Itäpäässä olevassa tykkiasemassa on kunnossa oleva alkuperäinen 254 mm tykki ja sen yhteydessä on käyttökelpoinen käsikäyttöinen ammushissi.

Kaksikerroksinen betoninen mittaustorni, samanlainen kuin patterin länsipäässä. Kat 1

SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy läheisesti patteriin Kat 254.

Kallioon louhittu valonheitinasema. Valonheittimen suojahuoneeseen johtaa betonista rakennettu käytävä, jonka katto on rautakisoitettu. Voima-asema on ilmeisesti ollut kohteessa Kat 4. Valonheitin on nostettu valaisuasemaansa hissillä. Kat 3

SUOJELUARVO: 5/5. Kaikki laitteet, paitsi valonheitin paikallaan.

Betonista rakennettu koneasema. Kuusi huonetta, joiden katto on rautakiskotettu. Kat 4

SUOJELUARVO: 5/5. Katon koristereuna ja työn laatu hyvä. Ainoa laatuaan.

Betonista rakennettu dieselkoneasema, jossa on kaari- raudotettu katto. Kolme huonetta ja kaksi eteistä. Kat 5

Katto on ulkopuolelta muodoltaan kaareva ja korkein piste on n. 8 m sisäänkäynnin maanpinnasta.

SUOJELUARVO: 5/5. Ainoa tämän mallinen.

3.2.4 Kuivasaari

Kuva 94. Kuivasaari.

Moniosainen valonheitinasema. Betonista rakennettu suojahuone ja voima-asema. Katto on rautakiskotettu ja lattia kaakeloitu. Etelään johtavat rataakiskot valonheittimen siirtoa varten. Etelässä valonheittin- koppi. Kui 1

SUOJELUARVO: 4/5. Ratakiskot poistettu, muuten alkuperäisessä kunnossa.

Tornilla varustettu rakennus. Kui E1

SUOJELUARVO: 3/5.

3.2.5. Miessaari

Kuva 95. Miessaari.

Kuva 96. Miessaaren 152 mm patteri. Mie 152

Patterin rintasuojuksen sisällä ja maanpinnan alapuolella on jaosta kohden kaksi hissihuonetta, keskushuone ja neljä suojahuonetta. Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskotettu ja muiden huoneiden kaariraudotettu. Jaokset yhdistää 215 m pitkä käytävä, joka päättyy patterin molemmissa päissä oleviin mittaustorneihin. Käytävään pääsee viidestä kaaripellillä suojatusta sisäänkäynnistä sekä mittaustornien kautta. Mittaustornit ovat sisätiloiltaan identtisiä, kaksikerroksisia. Torniin johtaa ulkopuolelta ovi molempiin kerroksiin, jotka vielä on yhdistetty keskenään tikkaililla. Rintasuojassa on jokaista

tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (a. 2 m³).

Aseistuksena on ollut neljä 152 mm canettykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 105° ja 225° välillä.

SUOJELUARVO: 4/5. Alkuperäistä patterin ulkomuotoa on jonkun verran muutettu. Käytävärakenne on erikoinen ja alkuperäisessä muodossaan. Ainoa 152 mm:n patteri, jossa maaston korkeuserot on otettu huomioon.

Kallioon louhittu miehistösuoja. Kaksi huonetta ja eteinen. Huoneiden katto on kaariraudoitettu. Suojan ulkopuolella on avoin tila, josta johtaa kaksihaarainen käytävä ulos. Käytävä levenee ylöspäin. Pohjoisessa haarassa on sortunut huone.

Mie 2

SUOJELUARVO: 3/5. Ainoa tämänkaltainen suojaratkaisu. Huonossa kunnossa.

3.2.6 Pihlajasaaret

Kuva 97. Itäinen Pihlajasaari.

Kuva 98. Itäisen Pihlajasaaren patteri.

Pih I

Jokaisen tykkiaseman rintasuojuksessa on kaksi ampumatarvikekomeroa (á 1m³). Patterin miehistö- ja ammusuoja on kohteessa Pih 1.

Aseistuksena on todennäköisesti ollut neljä 57 mm tykkiä.

SUOJELUARVO: 5/5. Ainoa hajaryhmitetty ensimmäisen maailmansodan patteri Helsingin alueella.

Kallioon louhittu betoninen miehistö- ja ammusuoja. Suoja on kaksiosainen (2 ja 4 huonetta), katto on aaltopeltinen ja kaareva. Suojasta nousee portaita pitkin patterille.

Pih 1

SUOJELUARVO: 3/5.

3.2.7 Rysäkari

Saari on käsiteltävä kokonaisuutena pattereineen ja muine varustuksineen. Saarella on myös toisen maailmansodan aikana rakennettuja tykkien perustoja.

Kuva 99. Rysäkari.

Kuva 100. Rysäkarin 254 mm patteri.

Rys 254

Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on tykkiasemien välissä ammus- ja panoskellarit, kaikki erilaisia, yhteensä 10 huonetta, neljä hissihuonetta ja kolme keskushuonetta. Kellareihin johtavat portaat on suojattu kaaripellistä valmistetuilla katoksilla. Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskotettu ja muualla katto on kaariraudotettu. Patterin länsipäässä on mm. puhelinkeskus ja voimakoneet. Ylemmässä tasossa on kolme huonetta joissa on rautakiskotettu katto. 1,5 m näiden alapuolella on huone, jonka katto on kaariraudotettu. Vielä 1,5 m tämän huoneen alapuolella on 2 konehallia, joissa on kaariraudotettu katto. Näihin tiloihin pääsee sekä ylemmän että alimman tason kautta. Rintasuojan molemmissa päissä on kaksikerroksisia betonisia torneja,

joista läntisin on patterin taistelukeskus ja itäisin komentotorni. Ylempään kerrokseen pääsee tikkaita pitkin. Rintasuojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kolme ampumatarvikekomeroa (2 x 2 ja 0,2 m³). Aseistuksena on ollut neljä 254 mm durlachertykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 120° ja 240° välillä.

SUOJELUARVO: 4/5. Ainoa 245 mm:n patteri, jossa maaston korkeuserot on otettu huomioon. Maanalaaiset tilat ovat tukkeutuneiden viemärien takia veden vallassa. Kuuluu kokonaisuuteen.

Kaksi betonista yksikerroksista mittaustornia betonisella pöydällä. Katto on rautakiskotettu. Tornien eteläpuolella on betoninen mittauspöytä kalliolla, ilman suojaa. Rys 1

SUOJELUARVO: 3/5. Kuuluu kokonaisuuteen.

Periskooppitähkäimellä varustettu kaksikerroksinen panssaritorni (ylempään kerrokseen noustaan tikkaita pitkin). Rys 2

SUOJELUARVO: 5/5. Ainoa ehyt panssaritorni. Kuten Rys 1.

Betoninen valonheittinasema. Asemassa on kolme huonetta, konehalli ja valonheittimen suojahuone. Katto on rautakiskotettu ja yhdessä huoneessa on kaakelilattia. Valonheitin nostettiin hissillä ylös suojataan ja se oli sijoitettu lavalle, jota voitiin liikuttaa kiskoja pitkin n. 20 m länsi-itä-suunnassa. Rys 3

SUOJELUARVO: 5/5. Ainoa valonheittinasema, jossa on yhdistetty hissi ja ratakiskoja. Rautarakennelmat purettu ja rikottu valonheitin sivulla ulkopuolella. Kuuluu kokonaisuuteen.

Vanha puinen komentajan talo, jonka julkisivussa pilarit. Rys E1

SUOJELUARVO: 3/5. Kuten Rys 1.

Vanha venäläismallinen laituritorni. Vanhan rautatien (purettu kokonaan) kiskot näkyvät laiturilla. Rys E2

SUOJELUARVO: 1/5. Kuten Rys 1.

3.2.8. Santahaminan Itäniemi

Kuva 101. Santahaminan Itäniemi.

Kuva 102. Santahaminan Itäniemen 75 mm patteri. SIIt 75

Rintasuojassa on maanpinnan yläpuolella kolme kellaria (neljä huonetta jokaisessa). Katto on rautakiskotettu. Kellarin tykkiasemien puoleiset sivut on peitetty rautalevyillä. Rintasuojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (ä 0,5 m³). Aseistuksena on ollut neljä 75 mm tykkiä.

SUOJELUARVO: 4/5. Ainoa 75 mm:n patteri. Kellarirakenteet uusittu.

Kuva 102. Santahaminan Itäniemen 152 mm patteri. SIIt 152

Rintavarustuksessa ei ole kellaria. Patterin alapuolella on aikaisemmin louhittu kallioon ammuskellari

(suojeluarvo: 3/5). Patterin länsipäässä on betonista rakennettu mittaustorni, jossa on rautakiskotettu katto. Patterin keskellä ammuskellarin hissien takasivussa on lisäksi avoin tähytyspaikka. Rintasuojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (a² m³) sekä asemien välissä samanlainen komero (yhteensä 3 kpl). Aseistuksena on ollut neljä 152 mm canettykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 82° ja 202° välillä. SUOJELUARVO: 3/5. Patteri on rakennettu vanhan patterin päälle.

3.2.9. Itä-Villinki

Kuva 103. Itä-Villinki.

Kuva 104. Itä-Villingin 254 mm patteri.

Vil 254

Rintasuojaan maanpinnan alapuolelle on rakennettu miehistö- ja ammussuoja. Yhteensä 12 huonetta, kahdeksan hissihuonetta ja kolme keskushuonetta. Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskotettu. Muiden huoneiden katto on kaariraudotettu, paitsi ovien kohdalla, joissa on rautakiskotus. Rintasuojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (a² m³). Aseistuksena on ollut neljä 254 mm durlachertykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 101° ja 221° välillä.

SUOJELUARVO: 5/5. Ainoa patteri, jossa on käytetty graniittia (punaista ja valkoista) suuremmassa määrin.

Valonheittinasema. Voima-asema ja valonheittimen suo- jahuone on louhittu kallioon. Suojasta johtavat rata- kiskot betonista rakennettuun valaisinasemaan.

Vil 2

SUOJELUARVO: 5/5. Kiskot poistettu.

Kallioon louhittu kaksihuoneinen varasto, jossa on kaariraudotettu katto. Huoneet on (keskenään) yhdis- tetty holvatulla betonikäytävällä. Varastosta johta- vat rata- kiskot rantaan sortuneelle laiturille.

Vil 3

SUOJELUARVO: 3/5.

Kallioon louhittu (eteisellä varustettu) betoninen ammuskellari, jossa on eteinen. Katto on kaariraudo- tettu.

Vil 5

SUOJELUARVO: 3/5.

Panssarilevyistä betonijalustalle rakennettu kaksi- kerroksinen mittaustorni.

Vil 7

SUOJELUARVO: 5/5.

Kaakelilattialla varustettu betonista rakennettu kolme huonetta käsittävä rakennus, jossa katto on rautakiskotettu.

Vil 8

SUOJELUARVO: 3/5. Alkuperäinen käyttö tuntematon.

Kallioon louhittu betoninen miehistö- ja ammussuoja. Suojasta johtaa mukulakivetty upotettu tie pohjoiseen patterin Vil 57 (suojeluarvo: pohjoisosa 1/5 ja etelä- osa 3/5) yhdystielle.

Vil 9

SUOJELUARVO: 4/5.

3.2.10. Vuosaaren Skatanniemi

Kuva 105. Vuosaaren Skatanniemen 152 mm patteri.

Vuo 152

Rintasuojana on betonista valettu valli, jonka sisään puoleksi maanpinnan alapuolelle on rakennettu 25 m² suuruinen miehistösuoja ja kaksi ammuskellaria. Huoneissa on rautakiskotettu katto. Ammuskellareissa on neljä huonetta (n. 95 m²) ja kaksi hissihuonetta. Rintasuojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (ä 3 m³).

Aseistuksena on ollut neljä 152 mm canettykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 130°-140°. Patterille tulee pohjoisesta yhdystie, joka jatkuu patterin läpi etelään.

SUOJELUARVO: 4/5. Patterista on poistettu katon rautakiskotus betonia vaurioittaen. Patterin merkitys on se, että se on ainoa meririntaman patteri, joka ei ole saareissa.

3.3 Muistomerkit

Tähän on koottu Suomenlinnan linnoitusalueeseen liittyviä muistomerkkejä. Suojeluarvo on kaikilla 5/5.

Isosaari (22.6.1855):

George Quinnett'in hauta.

Lauttasaari (9.8.1855):

Joseph Back'in hauta.

Santahamina (9-10.8.1855):

Pommituksessa surmansa saaneiden yhteishauta.

Melkki (kohde Mel 3):

1892-93 suoritettujen luolatöiden muistolaattoja.

Santahamina (30.7.-2.8.1906):

Viaporin kapinassa kuolleiden yhteishauta.

Itä-Villinki (kohde vil 1254):

1915 rakennetun patterin muistolaatta.

Kansalaissodan aikaiset haudat ja muistokivet:

Isosaareissa, Santahaminassa, Pohjois-Haagassa

Kuva 106. Viaporin pommituksessa 9-10.8.1855 surmansa saaneiden muistomerkki Santahaminassa.

- a) punaisten: Isosaareissa, Santahaminassa, Pohjois-Haagassa, Pohjoisella hautausmaalla,
- b) valkoisten: Vanhassa kirkkopuistossa, Liisanpuistikossa
- c) saksalaisten: Etelä-Haagassa, Vanhassa kirkkopuistossa.

Liite 1

Tähän liitteeseen on koottu ne kohteet, jotka mikäli mahdollista pitäisi säilyttää (suojeluarvo 2/5).

L 1.1 1914 rakennetut

- 1914:35 G5 T1b (Pasila, Rauninkallio)
Maalla tuettu kivivalli ympäri kukkulan.
- 1914:41 G5 T3b (Metsälä)
Maalla tuettu kivivalli, länsiosa hävitetty.
- 1914:47 H5 R4c (Käpylä, Taivaskallio)
Maalla tuettu kivivalli ympäri kukkulan.
- 1914:48- H5 S3b,d ja S4a,c (Koskela ja Veräjämäki)
57 Maalla tuettuja kivivalleja ja neljä luolaa (kohteet G 11-14). Koko kukkula muodostaa kokonaisuuden. Vallit paikoitellen huonossa kunnossa.
- 1914:68 J5 S1c ja T1a (Vartiokylän teollisuusalue)
Maalla tuettu kivivalli. Eteläosa hävitetty.

L 1.2. 1915-17 rakennetut

- I:9,12,13,
17,20 katso 3.1.2.
- II:2,9 katso 3.1.2.
- III:8 K6 S4d (Rajakylä)
Betonilla tuettuja hautoja, 4SR, 3A ja 1C.
- IV:5,7,
8,12 katso 3,1.2.
- VII:1 K6 P1b (Myllypuro)
Maahan kaivettuja ja kallioon louhittuja hautoja, 1SR, 13A ja 1B.
- Kuva 107. Tukikohta VIII.
- VIII:1 J6 T1b (Kivikko)
Enimmäkseen pelkkiä kallioon louhittuja ja maahan kaivettuja hautoja, 4SR ja 3A.
- VIII:4 J6 S1b (Latokartano)
Kallioon louhittu luola.
- VIII:5 J5 S4b (Latokartano)
Hirsikattoinen suojahuone. Sortumaisillaan.
- VIII:6 J5 S4c (Latokartano)
Kallioon louhittu luola.
- VIII:7,8 J5 S3b (Latokartano)
Kaksi kallioon louhittua luolaa.

- IX:9 J6 R3c (Ala-Malmi)
Maahan kaivettuja ja kallioon louhittuja
hautoja, 7SR ja 5A.
- IX:14- J6 S3c,d ja T3a,b (Kivikko)
17 Kallioon louhittuja hautoja, 1SR ja kaksi
luolaa. Kohteisiin liittyy tykkipatteri no 71.
- IX:18 J6 T3b (Kivikko)
Betonilla tuettuja ja maahan kaivettuja hau-
toja, 15SR, 7A ja 2C
- Kuva 108. Tukikohta XIII
- XIII:2 K5 R1c (Marjaniemi)
Kallioon louhittuja hautoja, pieni osa tuettu
kivillä.
- Kuva 109. Tukikohta XIV.
- XIV:3 J6 R1b (Latokartano)
Kaksi asemaa ja suojahuoneiden kuoppia.
- XV:3 H7 R1b (Tuomarinkartano)
Kallioon louhittuja ja maahan kaivettuja hautoja,
1SR, 5A ja 3B.
- XVII:3 G7 S1d (Paloheinä)
Maahan kaivettuja hautoja ja 1SR.
- XVII:6 G7 S1b (Paloheinä)
Betonilla tuettuja hautoja, 5SR ja 3A. Etelä-
puolella suuri suojahuone (kohde XVII:7).
- XVII:13 G6 T4a,c (Länsi-Pakila)
Maahan kaivettuja hautoja, pieni osa betonilla
tuettu, 5SR, 2A ja 1B. B-mallin aseman suhteen
katso 3.1.2.
- XVIII:1 G6 R4d (Paloheinä)
Kivillä tuettuja hautoja, 3SR ja 1B
- XVIII:2 G6 R4b (Paloheinä)
Enimmäkseen kallioon louhittuja hautoja, 8SR
(joista kolme suurikokoista), 6A ja 3C.
- Kuva 110. Tukikohta XIX
- XIX:2 G6 P4b (Maununneva)
Kallioon louhittuja hautoja, 2SR ja 4A.
- Kuva 111. Tukikohta XXI.
- XXI:5 H6 P3a (Patola)
Kallioon louhittuja hautoja, pieni osa betonilla
tuettuja, 3SR, 2A, luola ja itäpuolella yhdystie.
Pohjoisosa täytetty.
- Kuva 112. Tukikohta XXII
- XXII:7 G6 R3c (Länsi-Pakila)
Kallioon louhittuja hautoja, 6SR, 1A ja 1B.

XXII:9 G6 R2d (Pirkkola)
Enimmäkseen maahan kaivettuja hautoja 2SR ja 1A.

ii XXIII:1 G6 R3a (Maununneva)
Kallioon louhittuja hautoja ja suojahuone.

XXIII:9 G6 P2c (Pirkkola)
Kallioon louhittuja hautoja, pieni osa tuettu betonilla ja hirsillä, 9SR, 5A, 4 B ja luola.

XXIII:11 G6 R2a (Pirkkola)
Kallioon louhittuja hautoja, 1SR ja 1A.
Lounaaseen luola (kohde XXIII:12).

XXIV:3 F6 Tac (Lassila)
Betonilla tuettuja hautoja, 2SR, 1A ja 1B

XXIV:8 F6 T1d (Pohjois-Haaga)
Kivillä tuettu suojahuone.

XXIV:9 F6 T1b (Lassila)
Betonilla tuettuja hautoja, 2SR ja 3A.

XXVIII:
13 E5 T4d (Mäkkylä)
Kallioon louhittuja hautoja, pieni osa tuettu betonilla ja 1C.

XXVIII:
17 E6 T1c (Mäkkylä)
Betonilla tuettuja hautoja, 1SR ja 1C. Itäpuolella patteri no 103.

XXVIII:
23 E5 T4c (Mäkkylä)
Betonilla tuettuja hautoja ja 2E.

Kuva 113. Tukikohta XXX.

XXX:3 E5 Rad (Friisinmäki)
Betonilla tuettuja hautoja, 3SR, 1A ja 1C.
Itäosa täytetty.

XXXI:2 E5 R1a (Laajalahti)
Kivillä tuettuja hautoja, 8SR, 5A, 2B ja 1C.
Itäpuolella kohde XXXI:1.

Kuva 114. Tukikohta XXXII.

XXXII:1, E4 P3c (Laajalahti)
2 Molemmissa maahan kaivettuja hautoja. I:4SR, 3A
2C ja 2: 2SR, 1A.

XXXII:11 E3 P4d (Tapiola)
Betonilla tuettuja hautoja ja pelkkiä maahan kaivettuja hautoja, 1SR ja 1C.

Kuva 115. Tukikohta XXXIII.

XXXIII:1 E3 P3d (Tapiola)
Maahan kaivettuja hautoja, pohjoisosa tuettu betonilla, 2SR, 4A ja 2C.

- XXXIV:2 E3 P1d ja P2c (Westend)
Kallioon louhittuja hautoja, 1A ja luola
- XXXIV:3 E3 P1c (Haukilahti)
Kallioon louhittuja hautoja, pieni osa tuettu betonilla, 2SR, 3A ja 2C. Itäosa täytetty.
- XXXV:3 F6 R1c (Reimarla)
Betonilla ja kivillä tuettuja hautoja, 3SR ja 1A.
- XXXVII:
11 E3 S3c (Tapiola)
Betonilla tuettuja hautoja, 1SR, 1A ja 1C.

L.1.3. Tykkipatterit

67. K6 Rab (Kontula)
Kolmen tykin patteri, rintasuojuksena kallioseinämä, 2SR. Pohjoisosa täytetty.
- 71 J6 T3a (Kivikko)
Neljän tykin patteri, rintasuojuksena kaareva betonivalli (ainoa tämän mallinen) 4SR. Pohjoisosa täytetty kivillä. Liittyy kohteeseen IX:17.
- 74 J6 P1d (Latokartano)
Neljän tykin patteri, rintasuojana kallio. Pohjoisosa täytetty.
- 83 H6 P4c (Itä-Pakila)
Kahden tykin patteri, rintasuojana maavalli. Lähes ehjä suojahuone.
- 87 G6 S4c (Länsi-Pakila)
Neljän tykin patteri, rintasuojana maavalli, ehkä suojahuone. Molemmat päät täytetty.
- 88 G6 R3c (Länsi-Pakila)
Kahden tykin patteri, rintasuojana betonivalli, 5SR.
- 91 Katso 3.1.3.
- 93 F6 T2c (Pohjois-Haaga)
Neljän tykin patteri, rintasuojana maavalli. Pohjoisosa teiden alla.
- 114 E3 R2c (Hakalehto)
Kolmen tykin patteri, rintasuojana maavalli, 2SR.
- BB3 E4 R1a (Mankkaa)
Neljän tykin patteri, rintasuojana maavalli, 1SR.

L.1.4. Meririntama

L.1.4.1. Isosaari

- Iso 1 Kaksihuoneinen voima-asema liittyen kohteeseen Iso 2.
- Iso 6 Maalla suojattu voima-asema.

Iso 9   Kaksi mittaustornia.

L1.4.2. Katajaluoto

Kat E4   Kaksi puista taloa.

L1.4.3. Kuivasaari

Kui 2   Kaksikerroksinen mittaustorni.

Kui E2   Puinen komentajan talo.

L1.4.4. Melkki

Kuva 116. Melkki

Mel E7   Ilmatorjuntapatteri (?) ja siihen liittyvä mittaustorni (Mel 2) ja varastot (Mel 1)

L1.4.5. Miessaari

Mie 1   Valonheitinasema suoja- ja konehuoneineen.

Mie 3   Kallioon louhittu keskuskasematti.

L1.4.6. Itäinen Pihlajasaari

Pih 3   Holvikattoinen kellari.

Käytetyt lyhenteet ja merkit

L2.1. Tykkimallit

48 H	48 mm haupitsi
75 I	75 mm ilmatorjuntakanuuna
107 K/77	107 mm piirityskanuuna, malli 1877
107 K/77P	107 mm patterikanuuna, malli 1877
122 H	122 mm kenttähaupitsi
122 H/77	122 mm kenttähaupitsi, malli 1877
152-C	152 mm canettykki
152/45-C	152 mm, 45 kaliiperinen canettykki
152 K/77	152 mm kanuuna, malli 1877 (120 puudan)
152 K/77R	152 mm kanuuna, malli 1877 (190 puudan)
152 M	152 mm mörssäri
229/77	229 mm linnoituskanuuna, malli 1877
229 M	229 mm mörssäri
254-D	254 mm rannikkokanuuna, malli Durlacher
254/45-D	254 mm 45 kaliiperinen rannikkokanuuna, malli Durlacher
280-K	280 mm kanuuna
280 M	280 mm mörssäri

L2.2 Muut lyhenteet

A	suurikokoinen kivääriasema, katso kuva 20.
B	suorakulmainen asema, katso kuva 22.
C	pyöreäkulmainen pienikokoinen asema, katso kuva 24.
D	pieni katettu kivääriasema, katso kuva 26.
E	suuri katettu kivääriasema, katso kuva 28
F	avoin kivääriasema, katso kuva 30
G	luola
Har	Harmaja
Iso	Isosaari
Kat	Katajaluoto
Kui	Kuivasaari
Mel	Melkki
Mie	Miessaari
Pih	Pihlajasaari
Rys	Rysäkari
SIt	Santahaminan Itäniemi
SR	Suojarakennelma

Vil Itä Villinki
Vuo Vuosaaren Skatanniemi

L2.3 Kartoissa käytetyt merkit

L2.3.1. Maarintama

tykkipatteri
varustus
luola
yhdystie

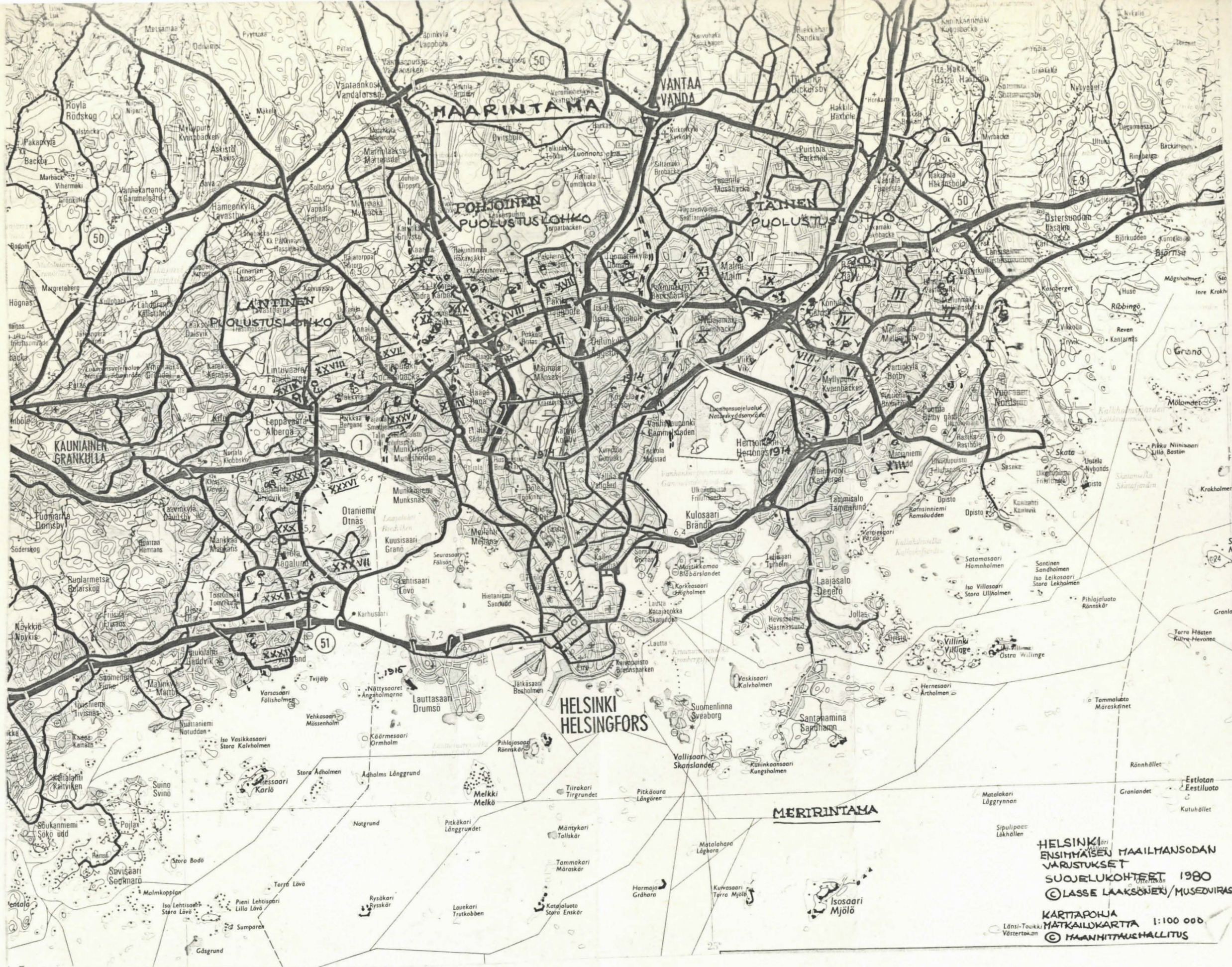
L2.3.2. Meririntama

tykkipatteri, suorassa asemassa
hajasijoitettu tykki
ilmatorjunta-asema
havaintotekopaikka
periskooppitähtäin
valonheitinasema
koneasema
varasto tai suoja
rautatie
yhdystie

Liite 3.

Suojeluluokitus

0. Tuhoutunut tai arvoton
  - kohteesta ei ole mitään näkyvissä
  - kohde on vaarallinen nykyisessä muodossaan.
1. Ei suojeluarvoa
  - ei ole alkuperäisessä kunnossa, eikä voida entistää
  - huonossa kunnossa oleva runsaasti esiintyvä laite, ei kannata entistää.
2. Säilytettävä mikäli mahdollista
  - kohde on verrattain hyvässä kunnossa oleva, runsaasti esiintyvä laite, voi entistää
  - ainoa laatuaan, mutta niin pahasti vaurioitunut ettei kannata entistää (puhdistettavissa).
3. Säilytettävä
  - kohde on hyvä esimerkki lajistaan, mutta vaurioitunut, pahasti keskeneräinen tai pieni, entistettävissä.
4. Ehdottomasti säilytettävä
  - kohde on ainoa laatuaan, huonossa kunnossa, mutta entistettävissä
  - kohde on hyvä esimerkki lajistaan, mutta osia vaurioitunut, entistettävissä.
5. Ehdottomasti säilytettävä
  - kohde on ainoa laatuaan, hyvässä kunnossa
  - hyvä esimerkki lajistaan, hyvässä kunnossa.

HELSINKI
 ENSIMMÄISEN MAAILMANSODAN
 VÄRJESTUKOITTEET 1980
 © LASSE LAAKSONEN/MUSEOVIRASTO
 KARTTAPOHJA
 MÄTKÄILUKARTTA 1:100 000
 © MAANHITTAUSHALLITUS